

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Тернопільський національний педагогічний університет імені

Володимира Гнатюка

Історичний факультет

Кафедра Всесвітньої історії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота на тему:

**“РАДИКАЛЬНИЙ ІСЛАМІСТСЬКИЙ РУХ «ТАЛІБАН» У ПОЛІТИЧНИХ
ПРОЦЕСАХ АФГАНІСТАНУ (1994–2021 РР.)”**

Спеціальність:

014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Здобувачки групи мСОІГО-22

ЯКОБЧУК Євгенії Анатоліївни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

кандидат історичних наук, доцент

ФЕДОРІВ Ірина Олегівна

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор історичних наук, професор

ГРУБІНКО Андрій Васильович

Робота захищена з оцінкою

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ оцінка: ECTS ____

Тернопіль_2025

Анотація

Якобчук Є. Радикальний ісламістський рух «Талібан» у політичних процесах Афганістану (1994–2021 рр.). Кваліфікаційна робота. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2025. 95 с.

У кваліфікаційній роботі на основі достатньої кількості джерел та історіографічної літератури досліджується еволюція радикального ісламістського руху «Талібан» в Афганістані у 1994–2021 рр. у контексті геополітичного протистояння між провідними регіональними та глобальними гравцями. Аналізуються релігійне та ідеологічне підґрунтя руху, політичний вплив на афганське суспільство, структура та основні напрями діяльності руху, соціально-економічна політика талібів після приходу до влади. Досліджено причини загострення відносин між США та Афганістаном, наслідки операції «Непохитна свобода», трансформація руху під час втручання США та на сучасному етапі. Доведено, що рух «Талібан» став головним чинником дестабілізації безпеки в Афганістані та на прикордонних територіях з Пакистаном.

Ключові слова: Афганістан, ісламістський рух «Талібан», Пакистан, США, радикалізм, тероризм.

Abstract

Yakobchuk, E. The radical Islamist movement “Taliban” in the political processes of Afghanistan (1994–2021). Qualification work. V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Ternopil, 2025. 95 p.

This thesis examines the political, social, and geopolitical factors behind the emergence of the Taliban movement and its impact on the situation in Afghanistan. It analyzes the religious and ideological aspects of the movement and their reflection on Afghan society, the structure of the movement and its transformation during the US foreign intervention, the consequences of Operation Enduring Freedom, the participation in supporting the political actors of the Taliban movement at the beginning of its formation, using the example of relations with Pakistan, and the threats to Central Asia as a result of the return of the Taliban in 2021. Archival documents, scientific publications, statistical data, and official reports are analyzed. The Taliban movement is highlighted as the main factor destabilizing security issues in the border areas with Pakistan.

Keywords: Afghanistan, Islamist Taliban movement, Pakistan, US, radicalism, terrorism.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	10
1.1 Історіографія проблеми	10
1.2 Джерельна база дослідження	18
1.3 Методологія дослідження	21
РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРА, УПРАВЛІННЯ ТА ІДЕОЛОГІЯ РУХУ «ТАЛІБАН»	25
2.1 Організаційна структура та управління на підконтрольних територіях	25
2.2 Державна політика «Талібану» щодо афганського населення	37
РОЗДІЛ 3 ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТАЛІБАНУ У КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В РЕГІОНІ	48
3.1 Особливості регіональної співпраці «Талібану» з Пакистаном	48
3.2 Вплив політики «Талібану» на зовнішньополітичні зв'язки Афганістану зі світовими гравцями	56
РОЗДІЛ 4 ВІЙСЬКОВІ ВТРУЧАННЯ США В АФГАНІСТАНІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ РУХУ «ТАЛІБАН»	66
4.1 Військова операція «Непохитна свобода»: передумови, причини та наслідки	66
4.2 Колапс державних інституцій та повернення руху «Талібан» до влади	79
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Актуальність проблеми. Важливість геостратегічного розташування Афганістану в регіональному контексті безпеки зумовлена його позицією на перетині інтересів провідних держав Центральної та Південної Азії, Близького Сходу та ширшого євразійського простору. Країна має спільні кордони з Іраном, Пакистаном, Таджикистаном, Узбекистаном, Туркменістаном та Китаєм, що робить її ключовим вузлом для транспортних, енергетичних і торговельних маршрутів, а також потенційним осередком транскордонних загроз. Історично Афганістан виконував роль буферної зони, однак у сучасних умовах його внутрішня нестабільність безпосередньо впливає на аспект питання безпеки в регіоні, зокрема сприяє поширенню екстремізму, неконтрольованій міграції, незаконному обігу зброї й наркотрафіку. Саме тому стабільність Афганістану та характер діяльності правлячого режиму виступають одним із ключових чинників формування заходів безпеки Центральної та Південної Азії, визначаючи рівень регіональної взаємодії, довіри та прогнозованості міждержавних відносин.

Після повернення руху «Талібан» до влади у 2021 р., світ сколихнула кількість порушень міжнародних прав людини щодо не лише громадян країни, а й іноземців. Через жорстокість руху та не визнання скоєних злочинів, Афганістан перебуває в світовій ізоляції та гуманітарній кризі, яка руйнує країну та не дає змоги отримати належну допомогу від світового товариства, що зумовлено діяльністю талібів. Особливо вражаючим для світової спільноти стало становище жінок та обмеження прав, які трактувались і трактуються лідерами руху, як дотримання релігійних правил, які є викривленими та дискримінують решту мусульманських країн, оскільки такі жорсткі правила існують лише у тих країнах, де присутні дестабілізуючі маргінальні угруповання. Не менш вражаючими факторами є: рівень життя та забезпечення освіти й медицини, захист безпеки

жінок, яким не можна вчитися та працювати, відвідувати лікарів-чоловіків, а таких більшість у країні.

Дискримінаційні норми, запроваджені рухом «Талібан», посилюють суспільну напругу та перешкоджають формуванню стабільної соціальної структури, сприяючи маргіналізації значної частини громадян. Крім того, політика талібів щодо обмеження діяльності міжнародних гуманітарних організацій та контролю за їхніми програмами створює додаткові бар'єри для надання необхідної допомоги населенню, що опинилося у критичних умовах. У сукупності це унеможлиблює сталий розвиток країни та спричиняє подальше загострення гуманітарної й соціально-політичної кризи, наслідки якої відчуються не лише в межах Афганістану, а й у регіональному контексті.

Опрацювавши низку історіографічних джерел, ми переконалися, що тема впливу руху «Талібан» на суспільно-політичні процеси, що відбувалися в країні в період його правління є важливою для дослідження, оскільки в українській історіографії практично відсутні праці, присвячені цій тематиці. Окрім цього, недостатнє висвітлення проблеми у наукових працях ускладнює формування цілісного уявлення про роль «Талібану» у трансформації суспільно-політичного життя Афганістану та його впливу на безпекову ситуацію в регіоні. Комплексний аналіз різних аспектів діяльності цього руху дозволить не лише заповнити існуючі прогалини в науковій літературі, а й сприятиме кращому розумінню поточних процесів, що визначають внутрішньо-політичну ситуацію в країні та впливають на місце Афганістану в регіональній та міжнародній політиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Кваліфікаційна робота виконана в межах наукового напрямку кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Україна-Європа-Світ: цивілізаційні аспекти розвитку» (державний номер реєстрації 0120U101569).

Мета і завдання праці. З огляду на актуальність теми ми поставили за мету: комплексно проаналізувати еволюцію радикального ісламістського руху «Талібан» в Афганістані у 1994–2021 рр. у контексті геополітичного протистояння між провідними регіональними та глобальними гравцями.

Відповідно до поставленої мети, **основними завданнями**, які необхідно розв’язати у процесі дослідження даної наукової проблеми, є:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми, джерельну базу та методологію дослідження;
- висвітлити основні фактори, що сприяли появі та становленню руху «Талібан»;
- охарактеризувати особливості організаційної структури та методи впливу на населення Афганістану;
- з’ясувати місце «Талібану» в регіоні;
- висвітлити соціально-економічну політику талібів, зокрема, ставлення до жіноцтва;
- дослідити причини загострення відносин між США та Афганістаном;
- висвітлити події операції «Непохитна свобода» та охарактеризувати її вплив на рух «Талібан»;
- охарактеризувати пошук мирних шляхів між США та «Талібаном»;
- визначити ключові фактори, що посприяли повторному приходу талібів до влади в Афганістані у 2021 р.;
- висвітлити трансформацію руху в регіоні на сучасному етапі.

Об’єктом дослідження є радикальний ісламістський рух «Талібан» як політичний та військово-ідеологічний феномен сучасного Афганістану.

Предметом дослідження виступають зміст, структура та основні напрями діяльності руху «Талібан» в Афганістані у 1994–2021 рр., способи впливу на регіональне й глобальне протистояння між ключовими світовими державами.

Хронологічні рамки кваліфікаційної роботи охоплюють 1994–2021 рр., що зумовлено періодом виникнення, становлення й розгортання радикального ісламістського руху «Талібан» в Афганістані. Зокрема, аналізується перший період їх перебування при владі в Афганістані (1994–2001 рр.), витіснення талібів Сполученими Штатами Америки у 2001 р. та їх вплив в регіоні у 2001–2021 рр., а також причини наступу талібів та приходу до влади вдруге влітку 2021 рр. Для більш цілісного висвітлення проблеми та з метою пояснення окремих аспектів теми, доводилось виходити за окреслені хронологічні межі дослідження.

Територіальні рамки дослідження: територія Афганістану у сучасних географічних межах, прикордонні території Пакистану.

Методологічна основа праці ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системності, комплексності. Суттєве місце при дослідженні відведено принципіві об'єктивності, який вимагає при аналізі матеріалу розглядати кожне явище в його різноманітності й суперечливості з опорою на джерельну базу. Зокрема, з ним тісно пов'язане висвітлення діяльності руху «Талібан» у різні роки залежно від геополітичного становища Афганістану та урахуванням конкретної історичної ситуації. Системний підхід був застосований під час вивчення фактичного матеріалу задля виключення можливості тенденційності добору фактів та їх трактування. Комплексний підхід застосовувався при опрацюванні інформації про структуру, особливості та вплив на суспільство радикального ісламістського руху «Талібан».

Дослідження ґрунтується як на загальнонаукових, так і спеціальноісторичних методах. З першої категорії були взяті здебільшого методи теоретичного дослідження, зокрема були використані наступні: узагальнення, аналізу, синтезу, порівняння, моделювання, системно-структурний, статистичний, а також дедукція та індукція. Серед спеціально-історичних методів було застосовано: історико-генетичний, історико-порівняльний, діахронний. Так,

спеціально-історичний метод було використано при дослідженні розвитку регіональних відносин талібів та Пакистану. Аналіз та синтез було використано під час дослідження особливостей просування операції «Непохитна свобода» та її вплив на становище та позицію руху «Талібан»; індукції та дедукції – для означення та формування певних загроз та перспектив з аспекту безпеки в регіоні. Порівняльний метод використовувався при аналізі характеристик, особливостей та ключових факторів, які формували перший та другий прихід талібів до влади, ситуацію державних інституцій та гуманітарне становище країни.

Теоретичне значення роботи полягає у всебічному збиранні, систематизації та узагальненні наявних наукових та емпіричних даних, що стосуються різних аспектів становлення руху «Талібан», його ідеологічних та організаційних засад, а також специфіки впровадження його політики на місцевому рівні, оцінці масштабів його впливу в регіоні. Дослідження дозволяє виявити ключові фактори, що впливали на формування стратегії руху, а також оцінити вплив національних та геополітичних цілей на його діяльність.

Практична цінність полягає у можливості використання його матеріалів у навчальному процесі для підготовки уроків з історії та громадянської освіти, семінарів та навчальних програм з історії, історії міжнародних відносин та політології. Дослідження може слугувати джерелом прикладів для аналізу впливу політичних рухів на суспільство, розвитку критичного мислення у студентів та формування у них уявлень про механізми впливу політичної влади на соціальні процеси в країні. Крім того, результати роботи можуть бути використані для створення навчальних завдань, дискусійних тем та проектів, спрямованих на глибше розуміння сучасних суспільно-політичних явищ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи викладені та обговорені на конференції «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих науковців» (10

квітня 2025 р., м. Тернопіль) та опубліковані у збірнику матеріалів: Яковчук Є. Режим талібів в Афганістані: відносини з Пакистаном. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених. Збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. 10 квітня 2025. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 461–465.

Структура роботи. Складається із вступу, чотирьох розділів, дев'ятьох параграфів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань). Загальний обсяг дослідження- 97 сторінок, основний текст- 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія проблеми

З огляду на сучасну внутрішньополітичну ситуацію в Афганістані та повернення руху «Талібан» до влади у 2021 р. після виведення американського військового контингенту, міжнародна спільнота знову зіткнулася з численними фактами порушення прав людини щодо цивільного населення країни. Важливо наголосити, що афганське суспільство вже має значний історичний досвід взаємодії з талібами: перший етап становлення та політичного утвердження руху у 1994 р. супроводжувався радикальною ідеологією, суворою консервативністю та підтримкою низки терористичних угруповань.

Діяльність «Талібану» отримала міжнародний резонанс передусім після терористичних атак у Сполучених Штатах 11 вересня 2001 р., організованих угрупованням «Аль-Каїда». Тісні зв'язки між талібами та «Аль-Каїдою» були зумовлені ідеологічною спорідненістю, фінансовою підтримкою з боку Усами бен Ладена, а також «формальною» клятвою на вірність, що має глибоке коріння у традиційній культурі пуштунських племен [11].

Поява та активізація нового радикального угруповання істотно трансформували регіональний баланс сил, насамперед у взаєминах Афганістану з Пакистаном, який є його найближчим сусідом і ключовим політичним актором у регіоні. Попри те, що Ісламська Республіка Пакистан була однією з перших держав, яка у 1994 р. визнала рух «Талібан» та використовувала його у власних геополітичних інтересах (що простежувалося і після 2021 р.), поступово двосторонні відносини набула ознак напруженого регіонального протистояння. Це

протистояння зберігає актуальність і сьогодні, визначаючи питання безпеки на афгансько-пакистанському прикордонні та впливаючи на загальну стабільність Південної Азії [25].

Питання впливу радикального ісламістського руху «Талібан» на суспільнополітичне становище Афганістану в українській історіографії є мало висвітленим, приділялася увага лише окремим його аспектам. У цьому контексті відчувається залежність від іноземних аналітичних центрів та відсутність польових досліджень через питання безпеки та логістичні бар'єри, що впливає на емпіричний внесок у дослідження. В Україні функціонують лише окремі кафедри, які частково розглядали дану проблематику. Вважаємо, що історіографію даної проблематики можна класифікувати, опираючись на наступні принципи: країнознавчий та проблемно-тематичний. Задля більш цілісного висвітлення стану розробки проблеми ми пропонуємо виокремити такі групи та підгрупи:

1. Українська історіографія:

- a) дослідження, в яких проаналізовано передумови формування радикального руху «Талібан» та визначення релігійного та ідеологічного підґрунтя у становленні руху;
- b) наукові дослідження, в яких надано оцінку діям талібів, які вони здійснюють на сьогоднішній день для контролювання захоплених територій Афганістану;
- c) статті, в яких досліджується вплив мультикультуралізму на суспільне становище Афганістану;
- d) роботи, в яких висвітлено витoki ісламського фундаменталізму та його стрімке поширення в сучасному світі;
- e) праці, присвячені аспекту регіональної безпеки у Центральній Азії та перспективам вирішення наростаючих конфліктів.

2. Іноземна історіографія.

а) Американська дослідницька школа:

- праці, у яких аналізуються трансформації руху «Талібан» та особливості формування його зовнішньополітичної поведінки в умовах зміни регіонального та глобального контексту;
- наукові дослідження, присвячені оцінці ролі талібів у аспекті безпеки Південної та Центральної Азії, а також впливу руху на регіональну стабільність, міграційні процеси та діяльність інших ісламістських угруповань;
- роботи, що висвітлюють ідеологічний та релігійний вплив руху «Талібан» на афганське населення;
- статті, що надають оцінку гуманітарній кризі в Афганістані;
- праці, що висвітлюють доступ до освіти та медицини для жінок після приходу талібів.

б) Пакистанські центри з питань безпеки:

- аналіз організаційної побудови руху, його керівних органів, механізмів прийняття рішень та динаміки фракційної взаємодії;
- дослідження політичних стратегій окремих лідерів Талібану, їхнього бачення зовнішньої політики, переговорних підходів та ролі в міжнародних контактах;
- праці, спрямовані на з'ясування взаємозв'язку між етнічними, релігійними та племінними чинниками у формуванні політичної лінії руху.

с) Центральноазійські дослідницькі осередки:

- оцінка впливу контролю «Талібану» над Афганістаном на прикордонну ситуацію, нелегальну міграцію, обіг наркотиків та регіональну кримінальну активність;
- аналіз політики «Талібану» щодо держав Центральної Азії та можливих форматів регіонального співробітництва, які можуть виникати в нових політичних умовах.

У контексті вивчення питання впливу руху «Талібан» на суспільнополітичне становище Афганістану, перш за все слід звернути увагу на дослідження, спрямовані передумовам та причинам виникнення руху, його витокам та ідеології. Слід виділити наукові напрацювання Лимар В. [11, с. 69–76]. У роботах характеризуються передумови формування радикального руху «Талібан», а також повернення його до влади з метою відродження Ісламського Емірату Афганістан. Лимар В., у дослідженнях акцентує увагу на визнанні руху «Талібан» як терористичної організації та впливу на її становлення політичних акторів, зокрема Саудівської Аравії та Пакистану.

В українській історіографії тема руху «Талібан» представлена фрагментарно, переважно в межах ширших досліджень ісламського фундаменталізму, міжетнічних відносин в Афганістані, регіональної безпеки та інформаційно-політичних процесів. Комплексних праць, присвячених суто історії та сучасній діяльності «Талібану», небагато, однак окремі дослідники сформуvalи важливі аналітичні підходи, зокрема Брожина Н., Гусєв В., Шачковський, Байлуков [3, 16, с. 84–91].

Суттєвий внесок у вивчення суспільної структури Афганістану здійснила Л. Ямпольська, яка у своїй праці розглянула полікультурність та багатоетнічність країни як чинники політичної нестабільності. Дослідниця наголошує, що нерівномірність розподілу влади між основними етнічними групами, домінування пуштунів та історично зумовлені конфлікти створили передумови для підтримки радикальних рухів, серед яких «Талібан» посів особливе місце. Її висновки дозволяють зрозуміти соціально-культурний ґрунт, на якому формувалися структури талібів та їхня ідеологія [17].

Значною є також робота О. Косяк, присвячена інформаційному виміру афганської проблематики. Авторка аналізує трансформацію медіапростору після приходу «Талібану» та демонструє, як тиск на журналістів, цензура та руйнування

інституцій громадянського суспільства спричинили формування викривленої системи комунікацій. Її дослідження підкреслює вагомість інформаційної складової в розумінні міжнародного образу Афганістану та самого режиму талібів [8, с. 225-232].

Дослідження Брожини В., присвячене ісламському фундаменталізму, пропонує більш широкий ідеологічний контекст, у межах якого виник і розвивався рух «Талібан». Автор аналізує причини популярності радикальних течій ісламу в середовищі афганського населення та наголошує, що фундаменталізм у регіоні є не лише релігійним явищем, а результатом соціальноекономічної відсталості, зовнішнього втручання та кризи національної державності [2]. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти ідейне підґрунтя діяльності «Талібану».

Узагальнюючи внесок українських дослідників, можна зазначити, що вони торкаються питань етнополітики, релігійної радикалізації та інформаційних процесів, проте комплексного осмислення діяльності «Талібану» у всіх його вимірах вітчизняна наука поки що не виробила.

У зарубіжній історіографії проблематика виникнення, розвитку та сучасної діяльності руху «Талібан» посідає центральне місце серед досліджень, присвячених Афганістану та безпеці Південної Азії. В аналітичних працях американських, британських, пакистанських, турецьких та інших дослідників рух «Талібан» розглядається не лише як релігійно-політичне угруповання, але і як складний суспільний феномен, глибоко вкорінений у племінних структурах, локальних традиціях та регіональних геополітичних процесах.

Зарубіжні автори сформували значний корпус праць, який дозволяє детально простежити трансформацію «Талібану». У цьому контексті особливо помітними є роботи Ш. Афзара та К. Семплза, які у фундаментальному дослідженні аналізують еволюцію руху з середини 1990-х років до сучасності [20, 21, 63, 64]. Дослідники підкреслюють тісний взаємозв'язок між талібською ідеологією та племінною

структурою пуштунського суспільства, що забезпечило рухові стійкість та гнучкість. Значна увага у праці приділена організаційній структурі, методам ведення бойових дій, механізмам прийняття рішень, а також адаптивності руху в умовах зовнішнього військового тиску.

До ядра академічної літератури належать монографії та статті, що пояснюють еволюцію «Талібану» як руху й як квазідержавного управлінського режиму. Важливою в цьому сенсі є монографія А. Джустоцці, яка аналізує «Талібан у війні» у 2001–2021 рр., допомагаючи простежити трансформацію стратегії, організаційної дисципліни, управлінських практик та взаємодії з локальними спільнотами [34].

Для розуміння зовнішньополітичної проблематики та питання міжнародної легітимації залучено статтю М. Фахіма та М. М. Хана про дилеми визнання режиму талібів й розходження позицій ключових груп держав [45]. Зважаючи на роль Пакистану у багатьох інтерпретаційних моделях, використано статтю про «піднесення Талібану» крізь призму можливостей та викликів для Пакистану.

Окрему цінність мають праці, що дозволяють пов'язати врядування талібів з питаннями конституціоналізму та моделі співвідношення релігійного й світського права. Для цього використано статтю Е. Дж. Павелл і Дж. Палдіно (Cambridge University Press, 18 березня 2025 р.), де аналізується афганський конституційний досвід у широкому порівняльному контексті сучасних «ісламсько-правових держав» і пояснюється, чому відсутність стабільного конституційного порядку створює «вікно» для неконтрольованих обмежень прав і свобод [56].

Важливим джерелом є також дослідження А. Рехмана, присвячене відродженню «Талібану» через діяльність Кветта шури [59]. Автор наголошує на ролі цієї структури у відновленні командних зв'язків, виробленні нових тактик і консолідації розрізнених угруповань після 2001 р. Він підкреслює, що саме ця тіньова організаційна ланка стала основою другого приходу талібів до влади.

Х. Кюн у своїх роботах розглядає «Талібан» як багатогранне соціальнополітичне явище. Дослідник доводить, що рух складається з різних угруповань, об'єднаних не стільки спільною ідеологією, скільки прагненням до встановлення порядку та збереження пуштунської культурної моделі [47]. Дослідник наголошує на внутрішній неоднорідності талібів і їхній здатності змінювати політичні стратегії залежно від контексту.

Менша кількість іноземних джерел ґрунтується на дослідженні зовнішньої політики руху «Талібан», оскільки перші дипломатичні зрушення відбулись лише у 2021 р. і характеризувались своєю короткою тривалістю та відсутністю пошуку консенсусу. Вагомим є внесок В. Мейлі, який детально аналізує зовнішню політику режиму талібів [52]. Науковець підкреслює суперечності між прагненням руху до міжнародного визнання та його практиками фізичного насильства, релігійного контролю та ідеологічної жорсткості. Він робить висновок, що міжнародна ізоляція «Талібану» була зумовлена не лише його зв'язками з «Аль-Каїдою», а й нездатністю руху адаптуватися до норм світової політики та дипломатії.

У зарубіжній літературі широко представлений напрям, присвячений аналізу ролі Пакистану в становленні та діяльності «Талібану». Праця М. Бібі та М. Музаффара підкреслює, що для Пакистану прихід талібів до влади створив як нові ризики, так і потенційні можливості [27]. Автори зосереджують увагу на аспектах безпеки, пов'язаних зі зростанням транскордонного тероризму, активізацією ТТП та нестабільністю на афгано-пакистанському кордоні.

Аналогічну проблематику порушує і А. Азізі, який розглядає відносини Пакистану та Афганістану в ширшому регіональному контексті [25]. Дослідник доходить висновку, що хронічна недовіра між державами, історичні спори щодо кордонів та конкуренція іноземних держав роблять стабільність двосторонніх відносин малоімовірною, що безпосередньо впливає на діяльність «Талібану».

Активно іноземні дослідники також висвітлюють у своїх працях становище освіти та медицини після повернення талів, дають оцінку гуманітарній кризі та методи покращення становища в країні.

У зарубіжних публікаціях останніх років дедалі більше уваги приділяється гуманітарним наслідкам політичної трансформації Афганістану після повернення «Талібану» до влади. Аналітики медичного сектора, зокрема експерти *The Lancet*, наголошують, що політичний колапс 2021 р. поставив під загрозу досягнення, здобуті у сфері охорони здоров'я за останні два десятиліття, насамперед через скорочення міжнародного фінансування та обмеження прав жінок на пересування й освіту, що критично впливає на доступ до медичних послуг [62].

Зарубіжна історіографія питання є значно ширшою та більш різноплановою порівняно з вітчизняною, що зумовлено тривалим і системним інтересом іноземних дослідників до політичних процесів у Афганістані та впливу ісламського фундаменталізму на регіональну безпеку. У науковому дискурсі США, Великої Британії, Пакистану, Туреччини та інших країн питання діяльності руху «Талібан» розглядається у міждисциплінарному полі – від воєнно-політичних досліджень та стратегічного аналізу до антропологічних, соціокультурних і комунікаційних студій. Завдяки цьому зарубіжні джерела пропонують широке коло інтерпретацій, дозволяючи простежити як еволюцію внутрішньої структури руху, так і його вплив на міжнародні відносини та безпеку в регіоні.

1.2 Джерельна база дослідження

Комплексне вивчення впливу руху «Талібан» на суспільно-політичне життя в Афганістані в межах обраних хронологічних рамок, досягнення мети та реалізація завдань магістерської роботи зумовлюють необхідність залучення репрезентативної та різножанрової джерельної бази. Її якість визначається можливістю зіставити нормативний вимір політики талібів (декларовані правила й розпорядження) з реальними суспільними наслідками (практики управління, стан прав і свобод, зміни в інституціях, гуманітарна та безпекова динаміка).

Специфіка теми та предмета дослідження обумовили залучення таких груп джерел:

- офіційні документи органів влади та міжнародних інституцій;
- нормативно-регулятивні матеріали, пов'язані з практиками управління «Талібану»;
- звітні та моніторингові матеріали;
- статистичні матеріали та бази даних;
- аналітичні публікації дослідницьких центрів;
- періодичні видання та матеріали онлайн-медіа, у тому числі авторитетні міжнародні медіа-ресурси як джерела для відображення сучасних тенденцій легітимації та зовнішньополітичних контактів адміністрації руху;
- матеріали довідкового характеру;
- цифрові джерела.

Важливий пласт джерел становлять матеріали, що відображають міжнародно-правову рамку протидії тероризму, санкційні механізми, а також загальні принципи забезпечення прав людини під час антитерористичних заходів. До цього блоку належать узагальнюючі праці, які систематизують діяльність ООН у сфері боротьби з міжнародним тероризмом, зокрема аналіз резолюцій Ради

Безпеки та інституційних механізмів на кшталт Контртерористичного комітету (КТК) [1, с. 831- 836; 72; 73].

Окрему групу становлять аналітичні звіти міжнародних організацій, які подають структуровані емпіричні дані й прикладні висновки щодо організаційної динаміки «Талібану», практик рекрутингу, каналів впливу, а також ризиків з питань безпеки для регіону та поза ним. Зокрема, у дослідженні використано тематичний звіт EASO про стратегії «Талібану» з рекрутингу, що є корисним для реконструкції соціальних механізмів мобілізації та мотиваційних моделей залучення [32].

Для оцінки ризиків після 2021 р. залучено стислий звіт UNICRI (жовтень 2022 р.), де розглядаються такі аспекти, як внутрішня фрагментація руху, взаємодія з іноземними екстремістськими групами, нелегальна економіка, міграційні хвилі та наслідки для регіональної та європейської безпеки [66]. Суттєве значення мають матеріали аналітичних центрів, що фіксують «тіньові» аспекти взаємин «Талібану» з регіональними акторами та окремими мережами впливу. Прикладом є звіт USIP про «небезпечні зв'язки» з афганськими талібами, який дозволяє розглядати рух не лише як внутрішній феномен, а як суб'єкт у системі транскордонних контактів та інтересів [75, 76].

Окремими у межах цієї групи виступають матеріали щодо гуманітарного стану та функціонування соціальних систем. Зокрема, коментар у журналі «*The Lancet*» окреслює ключові виклики системи охорони здоров'я в Афганістані за режиму талібів (фінансування, доступність послуг, уразливість жінок і дітей, загальна деградація інституційної спроможності) [66].

Українська джерельна база з теми «Талібану» кількісно поступається англомовному масиву, однак має важливе значення з погляду локальної наукової традиції та адаптації проблематики до українських дослідницьких контекстів. Показовою є стаття В. В. Лимаря про відродження «Ісламського Емірату

Афганістан» у контексті повернення «Талібану» до влади, де окреслено передумови формування руху й роль зовнішніх чинників, а також зроблено наголос на соціальній структурі середовища талібів та специфіці ранньої суспільної підтримки [11].

Важливими у ході дослідження були праці, присвячені діяльності ООН у протидії міжнародному тероризму [1]. Для ширшого релігієзнавчого та ідеологічного контексту використано узагальнюючі матеріали з проблематики ісламського фундаменталізму, які допомагають точніше розрізнити ідеологічні компоненти, термінологічні межі та ризики надмірних узагальнень у трактуванні радикальних течій [2 с. 533-547; 18].

Серед іноземних публікацій провідне значення мають матеріали The New York Times, BBC, Arab News, Inquirer, Global Nation, а також аналітичні статті у міжнародних соціально-політичних журналах [23; 25; 30; 35; 44; 50; 54; 69; 70]. Репортажі та аналітика The New York Times висвітлюють перебіг збройних конфліктів, гуманітарні наслідки та реакції світових держав на політику «Талібану». Публікації Arab News та Inquirer зосереджені на регіональній безпеці, активності пакистанських талібів, динаміці терористичних загроз та внутрішньополітичних процесах у Південній Азії [23]. Ці джерела забезпечують широкий спектр інтерпретацій і фактичних даних, що формують об'єктивне уявлення про сучасний розвиток ситуації в Афганістані.

Оскільки суспільно-політичні ефекти режиму талібів значною мірою «вбудовані» в етнополітичну структуру та транскордонні зв'язки, до джерельної бази включено матеріали, що розкривають роль пуштунського чинника, племінних мереж, а також афгано-пакистанського прикордоння як соціального простору мобілізації. Зокрема, відповідні аналітичні матеріали дозволяють відстежити, як радикальні рухи працюють із локальними особливостями, релігійними аргументами та досвідом інтервенції [9; 17; 21; 51].

Отже, здійснений аналіз джерельної бази дає змогу стверджувати, що вона є достатньо повною та репрезентативною для всебічного вивчення впливу руху «Талібан» на суспільно-політичне життя Афганістану. Залучення нормативноправових документів, міжнародних звітів, статистичних матеріалів, аналітичних оглядів та публікацій медіа забезпечило можливість охопити як офіційно задекларовані механізми управління, так і реальні соціальні наслідки політики «Талібану». Завдяки різножанровості джерел стало можливим простежити еволюцію політичних практик, трансформацію державних інститутів, зміни в гуманітарній та сфері безпеки, а також реакції міжнародної спільноти. Динамічність процесів в Афганістані визначає необхідність подальшого розширення джерельної бази, що створює перспективи для поглибленого аналізу та уточнення окремих аспектів дослідження в майбутніх наукових розвідках.

1.3 Методологія дослідження

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системності та комплексності. Принцип об'єктивності відіграє ключову роль, оскільки вимагає аналізувати кожне явище у його багатовимірності, суперечливості та розвитку, спираючись на використану джерельну базу. Саме цей принцип визначив підхід до висвітлення діяльності руху «Талібан» у різні періоди, з урахуванням конкретної історичної ситуації, змін регіональної політичної динаміки та особливостей міжнародного контексту.

Комплексний підхід сприяв цілісному опрацюванню інформації про структуру, ідеологічні засади, політичні механізми та соціальний вплив радикального ісламістського руху «Талібан», поєднуючи дані з різних категорій джерел.

У дослідженні використовуються як загальнонаукові, так і спеціальноісторичні методи. Серед загальнонаукових методів застосовано узагальнення, аналіз, синтез, порівняння, моделювання, статистичний метод, а також дедукцію та індукцію. Вони були необхідні для опрацювання джерельного матеріалу, формування логічних висновків та побудови узгодженої концепції розвитку руху «Талібан». Аналіз і синтез використовувалися під час дослідження перебігу операції «Непохитна свобода» та її впливу на становище талібів; дедукція та індукція дали змогу визначити загрози й потенційні сценарії розвитку ситуації в регіоні з погляду безпеки.

Одним із провідних принципів у дослідженні є принцип історизму, який передбачає вивчення явищ у їхній історичній послідовності, з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків та конкретних соціально-політичних умов. Розвиток руху «Талібан» неможливо коректно проаналізувати без звернення до історичного контексту, у якому він виник, зміцнів та трансформувався. Тому важливим елементом методології стало простеження етапів становлення талібів: зародження руху в 1990-х роках, перше правління 1996–2001 рр., період підпілля, а також їхнє повернення до влади у 2021 р. та сучасний етап державного управління. Такий підхід дозволив узгодити історичну хронологію з політичними процесами й показати, як зовнішні та внутрішні фактори визначають специфіку політики талібів.

Принцип об'єктивності займає центральне місце у методології роботи, оскільки вимагає неупередженого аналізу джерел, зіставлення різних точок зору. Дослідження діяльності «Талібану» нерідко супроводжується політизованими інтерпретаціями, що робить особливо важливим критичний підхід до джерельної бази. Об'єктивність забезпечувалася шляхом використання різножанрових джерел - офіційних документів, аналітичних матеріалів, наукових праць, свідчень міжнародних організацій та медійних публікацій.

Застосування принципу системності використовувалось під час розгляду руху «Талібан» не лише як ізольованого політичного явища, що виникло в Афганістані, а як складний соціально-політичний феномен, пов'язаний із регіональними, релігійними та міжнародними процесами. Системний підхід використовувався також під час структурування зібраних матеріалів, для виявлення внутрішніх та зовнішніх фактори впливу, визначення ключових елементів діяльності руху: ідеологію, організаційну структуру, механізми політичного управління, військові стратегії та соціальні практики.

Комплексний підхід використовувався при всебічному опрацювання матеріалу з різних джерел та аналіз різних аспектів діяльності талібів — політичних, соціальних, культурних, релігійних та безпеки. Застосування цього принципу забезпечило охопити як внутрішні особливості функціонування руху, так і зовнішні фактори, що впливають на його діяльність: міжнародні санкції, участь Пакистану, реакцію сусідніх держав, гуманітарні наслідки політики талібів.

Порівняльний метод використовувався, під час зіставлення різних етапів розвитку руху «Талібан»: перше правління (1996–2001 рр.) та сучасний етап після 2021 р. Порівняння торкалося таких аспектів, як структура влади, рівень централізації, ідеологічні орієнтири, вплив на систему прав людини, гуманітарне становище населення та особливості міжнародної ізоляції. Це дало змогу визначити подібності та відмінності між двома періодами правління, сформулювати обґрунтовані висновки щодо трансформацій руху та оцінити, наскільки суттєво змінилися його політичні механізми.

Методи індукції та дедукції використовувалися для формування висновків щодо загальних тенденцій розвитку політичної ситуації в Афганістані. Індукція дозволила узагальнити окремі спостереження та факти, отримані під час аналізу різних джерел, у ширші теоретичні положення. Дедукція застосовувалася для

перевірки гіпотез щодо характеру загроз, пов'язаних із діяльністю «Талібану», а також для оцінки можливих сценаріїв розвитку політичної ситуації.

Методи аналізу та синтезу використовувалися як основні інструменти на всіх етапах роботи. Аналіз дозволив розділити явище на складові для детального дослідження діяльності «Талібану»: політичну систему, військовоадміністративні структури, механізми контролю населення, економічну політику та соціальні практики. Синтез забезпечив інтеграцію інформації з різних джерел та формування узагальнених висновків еволюції руху. Особливо важливим було застосування аналізу при дослідженні операції «Непохитна свобода» та оцінці її впливу на позиції талібів, а також під час вивчення наслідків другого приходу руху до влади.

Діахронний метод дав змогу проаналізувати динаміку політичних процесів у довготривалій перспективі. За допомогою цього методу ми змогли визначити зміну стратегій талібів у різні історичні періоди, враховуючи внутрішню та зовнішню ситуацію. Завдяки цьому стало можливим простежити причиннонаслідкову логіку трансформації руху та виділити ключові фактори, що вплинули на його еволюцію.

Методологія дослідження, побудована на принципах історизму, об'єктивності, системності та комплексності, а також на застосуванні широкого спектра загальнонаукових і спеціально-історичних методів, забезпечила повноту й наукову достовірність аналізу діяльності руху «Талібан». Використання цих підходів дозволило не лише дослідити історичні аспекти становлення та трансформацій руху, але й комплексно оцінити його сучасний вплив на політичну систему Афганістану та безпеки регіону.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРА, УПРАВЛІННЯ ТА ІДЕОЛОГІЯ РУХУ «ТАЛІБАН»

2.1 Організаційна структура та управління на підконтрольних територіях

Рух «Талібан», який стрімкими темпами захопив найважливіші центри Афганістану, зокрема значну роль відігравали такі міста як Кандагар (1994 р.), де пізніше було створено штаб-квартиру руху, місто Герат (1995 р.) та столиця Кабул (1996 р.). Варто розуміти, що специфіка структури організації відіграє не останню роль у швидкому приході до влади талібів, оскільки становлення та моделювання її, було стратегією ще за часів навчання майбутніх лідерів у медресе, які знаходились у Пакистані, передусім у таборах для біженців, де вони отримували притулок у період радянського вторгнення до Афганістану.

Вважаємо, що вагомий вплив на особливості структури відіграла низка історичних факторів: радянське вторгнення 1979 р. та формування збройних груп моджахедів, громадянська війна та загострення політичних сил, утворення на території Пакистану медресе. Відповідно, саме в цих навчальних закладах більшість «студентів» отримали знання та прийняли ультраконсервативний підхід до соціальних питань та політики, проте ми не виключаємо факту того, що історичні події того часу загострили та сприяли викривленню отриманих знань у релігійних школах [15].

Одним із найвпливовіших чинників швидкого просування талібів та прихильність до них в населення став етнічний фактор. Афганістан багатоетнічна країна, проте 47 % населення становлять пуштуни, які є корінними етнічними жителями. Центральна увага лідерів руху була сконцентрована на пуштунах неспроста. По-перше, здебільшого осередком розселення пуштунів є сільська та

гірська місцевість, яка значно постраждала від радянських військ та пізніше була дискримінована новою владою, у якої в пріоритеті перебувало міське населення. Окрім цього жителі сільської місцевості мали консервативні та застарілі погляди, щодо формування суспільства, які базувалися на племінних порядках [21].

По-друге, практично усі лідери «Талібану» є вихідцями з пуштунських племен, тому вони добре ознайомлені зі звичаями та традиціями, цінностями та потребами, які зазначені у кодексі «Пуштунувалі», що сприяло легшому отриманню довіри та змоги маніпуляції сільським населенням, яке пізніше стало найбільш прихильним до талібів. Адже для пуштунського населення племінні кодекси є важливим структурним елементом, що забезпечує захист та порядок у племінній громаді. Саме вони відіграють важливу роль у формуванні та визначенні поведінки чоловіків та жінок [37].

До прикладу, честь – один з найбільш бажаних символів статусу в племінному афганському суспільстві і вважається невід’ємним елементом культурного кодексу етнічної більшості пуштунів. За кодексом вважається, обов’язком кожного чоловіка підтримувати респектабельність своєї жінки. Морально-етичний кодекс – «пурда» наголошує на забороні побачень чоловіків та жінок, не лише фізичних, а й візуальних, як відкрита шкіра чи прилягаючий одяг у жінок. Дотримуючись цього кодексу, пуштуни вірять у збереження честі та захисту гордості сім’ї [51].

Говорячи про рух «Талібан», слід згадати про одного з перших лідерів пуштунського походження муллу Мухаммеда Омара. Після виведення радянських військ мулла Омар викладав у невеликій сільській медресе в провінції Кандагар. Однак закінчення війни не сприяло стабільності і після цього політичне та етнічне насильство лише посилювалося. Лідер стверджував, що мав видіння, яке наказувало йому відновити мир, тому очолив групу студентів медресе, які в середині 1990-х років захопили міста, включаючи Кандагар, Герат, Кабул і Мазарі-Шариф. У 1996

р. шура (рада) визнала муллу Омара Аміром альМумініном («командиром віруючих»), що є дуже важливим титулом у мусульманському світі, який не використовувався з часу скасування халіфату в 1924 р. Це призначення також зробило його еміром Афганістану, який з жовтня 1997 р. до падіння Талібану був відомий як Ісламський Емірат Афганістан. Мулла Омар відзначив цю подію, винісши з мечеті в Кандагарі плащ пророка Мухаммеда, де він зберігався, і одягнувши цю реліквію, тим самим символічно проголосив себе наступником Мухаммеда. Такі дії зі сторони лідера руху «Талібан» були спрямовані на симпатію від малоосвіченого населення, яке не мало змоги аналізувати ситуацію та в силу необізнаності, покладалось суто на «містицизм» та релігійні знаки, не враховуючи суспільно-політичні заяви представника руху [59].

Вважається, що швидке захоплення Афганістану талібами під керівництвом мулли Омара було хоча б частково профінансовано Усамою бен Ладеном, який переніс свою базу до Афганістану після вигнання з Судану в середині 1990-х років. Для прибічників «Аль-Каїди» швидке становлення та визнання «Талібану» було стратегічно вигідним, оскільки вони отримували ще одну територію для дислокації та переховувань [55].

Зазначимо, що не останній вплив на становлення мулли Омара, як провідного очільника руху мав Усама бен Ладен лідер терористичного угруповання Аль-Каїда, про це свідчать згадки у публічних джерелах, зокрема: «Я маю дуже сильне передчуття, що бен Ладен переконав цього селянина, що він повинен поширити свою революцію на весь світ», – сказав колишній посол Пакистану, який є одним з небагатьох сторонніх осіб, що неодноразово зустрічалися з муллою Омаром, який уникав публічних зустрічей [52]. Про тісний зв'язок лідера «Талібану» з бен Ладеном свідчить той факт, що як найвища релігійна постать в Афганістані, він вимагав відданості від усіх талібів й іноземних бойовиків, включаючи Усаму бен Ладена, засновника «Аль-Каїди», який

повернувся жити в східний Афганістан у 1996 р., незадовго до того, як таліби захопили владу в столиці Кабулі. Мулла Омар надав притулок йому та його послідовникам, коли вони планували напади на посольства США в Кенії та Танзанії, на американський есмінець «Коул» і на материкову частину США під час терактів 11 вересня 2001 р [16].

Під керівництвом мулли Омара пуштунські соціальні норми – кодекс Пуштунувалі – були найважливішими, зокрема визначну роль відіграло поняття «бадалу», тобто помсти, яка зазвичай була кровною, що свідчить про архаїчні правові постулати пуштунського населення. «Талібан» використовував «бадал» для вербування нових бійців після загибелі цивільного населення внаслідок бомбардування коаліції і «жорстких операцій», проте варто зазначити, що і саме місцеве населення часто страждало від діянь командирів талібів. На противагу «бадалу» існує інше поняття «нанават», основним завданням якого є уникнути кровної помсти за допомогою отримання прощення, не дивлячись на це таліби закликали своїх прихильників приєднатися до повстанців та вести збройну боротьбу щоб відновити свою честь або помститися за смерть членів сім'ї [20].

Суспільне життя також зазнало кардинальних змін, зокрема освіта та працевлаштування жінок були практично припинені; за такі провини, як подружня зрада та відхід від ісламу, призначалася смертна кара; музика, телебачення та інші форми популярних розваг були заборонені [62]. Одним з найскандальніших рішень мулли Омара був наказ про знесення статуй Будди в Баміані, які були культурно значущими реліквіями доісламської історії Афганістану та підірив яких у 2001 р., сколихнув всю світову спільноту [64].

Зазначимо також, що у багатьох медресе пуштунського поясу викладали насильницьку, тобто викривлену версію ісламської ідеології, що змішує етнічні та релігійні настрої. Релігійні школи слугували вдалим місцем для рекрутування Талібану. Оскільки медресе відігравали помітну роль в антирадянському джихаді,

вони здобули репутацію як місця залучення моджахедів, так і центрів навчання [51].

Не останнім фактором у специфіці створення організаційних структур, переорганізації та адаптації під турбулентність та нестабільність ситуації в країні, в подальшому їх функціонування, стали трагічні події терористичного характеру у США 11 вересня 2001 р. Після терактів, скоєних Аль-Каїдою 11 вересня в Нью-Йорку та Вашингтоні, відмова мулли Омара у екстрадиції бен Ладена спонукала Сполучені Штати розпочати серію військових операцій в Афганістані [64].

«Талібан» має різні організаційні структури на різних рівнях своєї ієрархії. До 11 вересня на вищому і середньому рівнях угруповання діяло у традиційний, централізований спосіб. Однак під час бойових дій організація стала більш пласкою і надавала місцевим командирам більше незалежності, щоб вони могли адаптуватися до вимог складного середовища і отримати вигоду від розпорошення своїх сил на невеликі підрозділи. Спеціалізовані підрозділи на вищому і середньому рівнях «Талібану» включають загони смертників, засоби масової інформації, такі як Ummat Studios і Радіо Шаріат, а також спеціалізовані навчальні підрозділи, що надають технічні навички для розробки СВП. Інші відомства забезпечують централізований відділ спеціальних навичок [67].

За оцінкою військових аналітиків та фахівців, організація «Талібан» – це мережа франшиз, що добре вписується в племінні традиції, що поступово паразитуючи, поширюються через невеликі групи бойовиків на початкових етапах вербування та залучення нових осіб, тому вона отримує певну форму визнання від центральної ієрархії «Талібану» в обмін на підтримку і співпрацю [33].

Новий осередок підтримує велику стратегію «Талібану», але зберігає свободу дій на місцях. Такий спосіб дій зберігає племінну лояльність і територіальні кордони. Типовий сільський осередок «Талібану» налічує від 10 до 50 бойовиків, які працюють за сумісництвом, а також невелику кількість

ідеологічно вмотивованих осіб і найманців з інших регіонів. Осередок здійснює власну діяльність зі збору розвідданих, логістики та контролю над населенням за координації та підтримки з боку інших осередків. Конфігурація осередку змінювалась залежно від обстановки, по суті, виконуючи більшість завдань самостійно, осередок має взаємні відносини з іншими осередками Талібану для фізичної та розвідувальної підтримки; послідовної взаємозалежності для передачі інформації та кур'єрів, обладнання, а іноді фінансів; об'єднана взаємозалежність з вищою ієрархією для медіа-операцій, виготовлення СВП, збору технічних розвідувальних даних, спеціалізованої підготовки та додаткової фінансової підтримки. Також після переходу у підпілля активно почала працювати система нічних листів, які поширювались для залякування та вербування населення, щодо протидії іноземним військам [51].

«Талібан» як і до іноземного втручання, визнавав муллу Омара своїм верховним лідером у верхівці ієрархічної піраміди взаємозв'язків між усіма частинами управління, віддаючи головні накази, здебільшого не перебуваючи на території Афганістану. Лідеру мулли Омару допомагає Верховна Шура Талібану, талібівська версія Ради керуючих [35]. Голови організаційних структур призначаються на так звані посадові місця з урахуванням попереднього досвіду та статусу наприклад, мулла Даддула виконував також військові обов'язки до членства в Шурі. Більшість з учасників також є регіональними військовими командирами або військовими радниками, проте на регіональному та місцевому рівнях лідерські ролі можуть стати неоднозначними, коли різні лідери борються за вплив, для того щоб уникнути цієї проблеми у вигляді протистоянь та розпорошення сил, було запроваджено процес, який призначав регіонального лідера і надавав йому розвинену командну структуру для координації та контролю операцій, призначені регіональні командири контролювали малі команди

бойовиків вздовж територіальних або племінних кордонів, а також функціональні підрозділи [37].

На місцях повстанський рух «Талібан» вважається децентралізованою, вільно керованою організацією. Верховна Шура здійснює стратегічне планування, видає директиви регіональним командирам і поширює їх серед сільських осередків у вигляді фетв або указів. Сільські осередки діють у напівнезалежний спосіб з мінімальним контролем зверху, дотримуючись політики Верховної Шури, лідери осередків планують і проводять діяльність, виходячи з регіональної ситуації, а також стимулів або небезпек для групи [59].

Сфера контролю регіонального чи місцевого лідера «Талібану» залежить від характеру майбутніх завдань, щодо повсякденних завдань, зав'язків і відносин підпорядкування схоже традиційну ієрархічну піраміду, де інформація передається вертикально. Однак під час скоординованої операції ретельно враховуються всі особливості мережі, і «Талібан» передає інформацію і підтримку по горизонталі, вертикалі або діагоналі, з надзвичайною швидкістю і ефективністю - перекриття кількох каналів зв'язку не сповільнює передачу інформації. «Талібан» також успішно використовує тактику мережевого роіння, коли невеликі підрозділи сходяться до конкретних цілей, а потім розходяться. Для передачі важливих усних чи письмових повідомлень «Талібан» використовував кур'єрів. Кур'єрська мережа покладається на племінні зв'язки і лояльність для забезпечення швидкості і безпеки. Для збереження та конструктивної передачі інформації населенню використовувалися радіостанції малого радіусу дії для тактичного зв'язку і застосовувалась розгалужена система кодів. Деякі осередки «Талібану» в Пакистані використовують Інтернет для пропагандистських цілей і для зв'язку в населених пунктах. Намех-і-шаб (нічні листи), зазвичай «декларації про наміри» для контролю над населенням, є ще однією формою комунікації талібів [24].

На нашу думку, Квета Шура найбільше координує та керує діяльністю «Талібану» в Афганістані після вторгнення США. Квет Шура – це керівна рада «Талібану», яка діяла як тіньовий керівний орган в Афганістані, вона була заснована у 2003 р. високопоставленим представником «Талібану» з благословення мулли Омара. З моменту свого створення Квета Шура часто видавала документ під назвою «Лайєха», який містить правила та положення для бійців «Талібану» та їхніх послідовників, у документі також підкреслюється роль Квета Шури як центрального командного органу для контролю над військовими та іншими питаннями. Протягом багатьох років за допомогою Шури було створено тіньовий уряд, що складався з активної судової та виконавчої гілок влади майже в кожній частині Афганістану. Квета Шура була заснована 14 березня 2003 р. вищим керівництвом колишнього Ісламського Емірату Афганістан. Членами-засновниками Квета Шури були мулла Гані Барадар, мулла Дадулла, Мавлаві Мансур, мулла Гуль Ага Ішакзай, вона була сформована за схваленням мулли Омара для дестабілізації тимчасового уряду Хаміда Карзая та відродження діяльності Талібану в Афганістані [59].

Починаючи з 2005 р., вплив Кветта Шура був найвпливовішим та найпродуктивнішим для талібів. Польові командири в Афганістані мобілізували людей і місцевих мулл проти уряду Карзая та іноземних військ. Зростання впливу «Талібану» було помітним під час їхньої кампанії проти парламентських виборів 2005 р. За деякими оцінками, таліби успішно запобігли проведенню виборів приблизно на 10% території країни. До 2009 р., як зазначає Джустоцці, таліби почали загрожувати місту Кандагар і проникати в нього, оскільки вони діяли в усіх шістнадцяти районах провінції Кандагар. На ранній стадії повстанського руху Кветта Шура швидко розширювалася, вона вербувала не лише священнослужителів і студентів медресе, а й молодь із сільської місцевості, яка була незадоволена урядом та своїм соціальним становищем, потерпаючи від

безробіття та корупції в країні. Таліби також залучали до повстанського руху воєначальників та етнічних старійшин, щоб розширити статус та вплив Шури на афганське населення [59].

Амір уль-Мумінін є обраним вищим керівництвом Кветта Шури, проте Мулла Омар залишався беззаперечним лідером Шури до своєї смерті у 2013 р. Під керівництвом мулли Омара як Амїра уль-Мумініна Шура не відігравала керівної ролі, оскільки Омар здебільшого переховувався у підпіллі. Смерть мулли Омара призвела до розколу серед керівництва Талібану [52]. Прихід Ахтара Мухаммада Мансура на посаду Амїра уль-Мумініна у 2015 р. відновив роль лідера в Кветта Шура, хоча Мансур був суперечливим лідером після звинувачень у фальсифікації результатів голосування членів ради під час його обрання, однак йому вдалося відновити авторитет у Кветта Шури. Хібатулла Ахундзада, нинішній Амір уль-Мумінін «Талібану», був обраний верховним головнокомандувачем у травні 2016 р. новий лідер, наступник мулли Мансура, також відіграв ефективну роль в об'єднанні Кветта Шури. Хібатулла Ахундзада вагомїшу відіграє роль політичного і духовного лідера, на відміну від своїх попередників, які правили більше як полководці та оперативні керівники. Він мав великий авторитет та симпатію серед талібів, оскільки був пов'язаний з «Талібаном» з моменту заснування руху та воював проти радянських військ у 1980-х роках на боці моджахедів. Ці факти свідчили про обізнаність новообраного лідера у особливостях руху та проблемах, які виникали протягом років та перешкоджали просуванню талібів [64].

За часів Хібатулли Ахундзади «Талібан» еволюціонував, розробивши складні та ефективні форми управління та організаційної структури. Кветта Шура реорганізувалась та представила масштабну організаційну структуру і різнобічний адміністративний апарат. Оновлена Шура складалась з декількох комісій, департаментів та офісів, відповідальних за повсякденну виконавчу роботу. Хоча

кожна Шура талібів має свій ієрархічний процес прийняття рішень, у цьому розділі ми розглянемо організаційну структуру саме Кветта Шури [36].

Тіньова структура управління Кветта Шури базувалася на тіньових губернаторах провінцій і губернаторах районів. Губернатори провінцій призначалися Кветта Шурую для нагляду за всією виконавчою діяльністю у відповідних провінціях. Ці губернатори провінцій відповідали за призначення окружних губернаторів як своїх представників у кожному окрузі. Губернаторів округів підтримувало місцеве духовенство і комісія старійшин [33].

«Талібан» створив свої тіньові суди майже в кожній провінції та районі Афганістану. Система правосуддя Кветта Шура базувалася на радах «улемів» (фахівці у сфері богослов'я та правознавства) і судових комісіях. Комісія з питань правосуддя складалася з трьох гілок: 1) Рада улемів; 2) Рада з питань фетв (богословські – правові висновки); 3) Суди. Кветта Шура розділила суди на три окремі рівні: Верховний суд, провінційні суди і районні суди. Верховний суд розташовувався в Пакистані, тоді як провінційні та районні суди були створені майже в кожній провінції та районі. Під керівництвом мулли Омара Кветта Шура була заснована на нараді з 15 членів [59].

У перші роки відродження «Талібан» здебільшого залежав від вирощування та контрабанди опіуму для отримання фінансової допомоги. До 2014 р. 40 % доходів Квета Шури приносила торгівля опіумом. Станом на 2020 рік 80 % опіуму на світовому ринку надходить з Афганістану. Таліби отримують свої доходи від податку на виробництво та торгівлю опіумом з Пакистаном, Іраном та країнами Центральної Азії [56].

На ранній стадії повстанського руху «Талібану», Кветта Шура була не єдиним центром влади серед талібів, як було зазначено вище, у провінціях існували окремі центри прийняття рішень, котрі частково опиралися на Кветта Шуру. Починаючи з 2007 р., виникали проблеми поглядів на форму боротьби та

стратегічні цілі між керівництвом «Талібану». Структура влади почала розвиватися як поліцентрична за своїми особливостями, де влада була розділена між Кветтською шуурою, Пешаварською шуурою і Міран Шах Шуурою. Кветтська шура зіткнулася з кризою лідерства з появою Міран Шах Шури та Пешаварської шури як альтернативних владних структур. Після розбіжностей щодо територіального контролю і тактики боротьби з іноземними військами в Афганістані, Міран Шах Шура і Пешавар Шура відкололися від Кветтської Шури. Новоутворені шури чим поставили під сумнів авторитет Кветтської шури і почали конкурувати з нею [59].

Міран Шах Шура була створена на початку 2003 р. Джалалуддіном Хаккані, який створив терористичне угруповання «Хаканні», що підтримувало тісні зв'язки з «Аль-Каїдою» та діяло з «Талібаном» у спільній боротьбі проти США та сил НАТО. Бойовики «Міран Шах» в основному діяли в афганських провінціях Пактія, Хост і Логар, хоча Міран Шах був активним в деяких частинах Афганістану, але він був неефективним і не мав фінансової підтримки. Це змусило Міран Шаха Шуру вступити в союз з Кветтою Шуурою, тому 7 серпня 2007 р. [18]. Міран Шах Шура оголосила про свою автономію від Кветта Шура і відмовилася визнавати губернаторів, призначених Рахбарі Шура на основі якої функціонувала Кветта Шура. Міран Шах Шура була створена на початку 2003 р. Джалалуддіном Хаккані. Бойовики «Міран Шах» в основному діяли в афганських провінціях Пактія, Хост і Логар. Хоча Міран Шах був активним в деяких частинах Афганістану, але він був неефективним і не мав фінансової підтримки. Це змусило Міран Шаха Шуру вступити в союз з Кветтою Шуурою. 7 серпня 2007 р. Міран Шах Шура оголосила про свою автономію від Кветта Шура і відмовилася визнавати губернаторів, призначених Рахбарі Шура. Напруженість у відносинах між Кветта Шура і Міран Шах Шура різко зросла у 2007 р. після приходу до влади

Сіраджуддіна Хаккані на чолі Міран Шах Шура. Сіраджуддін Хаккані скаржився, що Міран Шах Шура не отримує обіцяної фінансової допомоги [27].

Погляди Сіраджуддіна відрізнялись у тому, що «Талібан» повинен прийняти тактику партизанської війни, але ця ідея була відкинута Кветта Шуурою. Через політичні проблеми та розбіжності щодо розподілу влади Сіраджуддін Хаккані проголосив автономію Міран Шаха від Кветта Шури 7 серпня 2007 р. У той же час Пешаварська шура ставала сильною альтернативною владною структурою. Після злиття Шамсату Махаз і Тур-і Пагрі Махаз у Пешавар Шура в 2005 р., вона почала кидати виклик владі Кветтської шури, а Пешаварська шура відмовилася визнавати владу тіньових губернаторів, призначених Кветтською шуурою [64].

Оскільки Кветта Шура вважалася менш агресивною і прихильною до переговорів, Пакистан почав підштовхувати Кветту Шуру до діалогу з Кабулом. У 2015 р. вона отримала більшу частку іноземного фінансування, оскільки фінансування збільшилося до 35 %. Тим часом Пешаварська шура зазнала 40 % скорочення іноземного фінансування [32].

Звернемо увагу, що попри існування авторитетних владних організацій, їхня структура є неоднорідною та видозмінною залежно від обставин та становища, у якому перебуває рух та його послідовники. Як було сказано вище, часто це залежить від багатьох факторів, зокрема місця дислокації головного лідера. Адже, як відомо, особливо за часів перебування США в Афганістані, було розпочато полювання на очільників «Аль-Каїди» та «Талібану», робота спрямовувалась на їх розпізнання та ліквідацію [36].

Підсумовуючи, ми звертаємо увагу на те, що на початку свого існування рух «Талібан» більше опирався на погляди та укази лідера, проте зі зміною становища в країні, зокрема іноземного втручання, рух перейшов у підпілля та з'явилась потреба у тіньовому уряді, яким почала слугувати Кветта Шура. Завдяки цьому

уряду таліби змогли довго перебувати у підпіллі після поразки та переходу до партизанських дій, скоординувати своїх губернаторів та військових командирів у провінціях для ефективного продовження існування та діяльності руху. Не дивлячись на далекість талібів, щодо правових норм великою перевагою якісної роботи Квета Шури стало залучення до її структури релігійних та правових діячів, які забезпечили роботу судової системи. У сучасних умовах Кветта Шура виступає центральним і найвпливовішим органом управління, що контролює більшість території Афганістану, підпорядковуючи собі Міран Шах Шуру та Пешавар Шуру, та водночас визнається міжнародною спільнотою як легітимний представник руху «Талібан». Підтверджує цю думку і те що, Кветта Шура очолювала мирний процес зі Сполученими Штатами під керівництвом Хібатулли Ахундзади, який став верховним лідером після ліквідації мулли Омара в 2013 р. Таким чином, Кветта Шура не лише зберігає ключові позиції у внутрішньополітичній структурі «Талібану», а й відіграє визначальну роль у формуванні зовнішньополітичних стратегій руху, що підкреслює її значення як провідного центру прийняття рішень та легітимації на міжнародному рівні.

2.2 Державна політика «Талібану» щодо афганського населення

У контексті сучасних політичних трансформацій Афганістану політика владних установ «Талібану» постає одним із визначальних чинників, що зумовлює специфіку функціонування суспільно-адміністративних процесів та безпосередньо впливає на соціальну динаміку в країні. Діяльність цих інституцій характеризується інтеграцією релігійно-правових засад шаріату із елементами централізованого управління, що формує унікальну модель влади, відмінну від класичних державних структур. Така система не лише регулює механізми політичного та соціально-економічного контролю, а й визначає межі взаємодії між

владою та місцевими громадами, сприяючи формуванню специфічних форм суспільної мобілізації та легітимації правлячого режиму.

Становлення руху «Талібан» як військово-політичної сили в Афганістані доцільно простежувати від періоду громадянської війни 1994 р., коли його повстанська активність була спрямована проти уряду моджахедів. Попри поразку та усунення від влади у 2001 р., присутність іноземних військ і системну дискредитацію на міжнародному рівні, рух продемонстрував політичну тяглість і здатність до адаптації. Важливим чинником його відновлення стала широка соціальна база підтримки, зокрема серед сільського населення та традиційних релігійних кіл, що сприймали «Талібан» як силу, здатну забезпечити елементарний порядок і правопорядок у країні [50].

Як стверджує науковець у сфері конфліктології Нільс Терпстра легітимізація влади у випадку громадянської війни та повстанського руху, проявляється через населення і базується на двох формах – прагматичній та моральній. Прагматична легітимність, ґрунтується на наданні послуг, захисті або навіть готовності ділитися владою, тоді як моральна легітимність базується на «нормативах добра», сумісності з існуючими нормами та моральними кодексами, і, зокрема, не має прямого зв'язку з релігійною чи етнічною приналежністю. Незважаючи на відсутність юридичної легітимності або міжнародного визнання, повстанські групи можуть зберігати певний рівень легітимності серед частини населення [67].

У нашому дослідженні ми також будемо дотримуватись цієї концепції, спираючись на історичні дані та постулати, які обіцяли реалізувати таліби, отримавши довіру населення не лише через культурне зближення. Важливим фактом є те, що без визнання послідовників руху чи його ідей легітимність та підтримку від населення отримати практично неможливо. Як свідчать дані, на визнання повстанського руху, характерного для «Талібану» на початку його

діяльності, впливала не лише реакція населення, а й інші факти: корумпованість і неправомірні поведінка головних угруповань моджахедів, борячись за владу та незважаючи на базові потреби громадян; втручання потужних зовнішніх акторів для котрих вигідною була дестабілізація регіону та підтримка повстанців; негативний внесок здійснило радянське вторгнення до Афганістану, як і програми прихованої підтримки США та засудження СРСР, які лише втягнули Афганістан у «холодну війну» зробивши «пішаком» у боротьбі за світову владу, і в подальшому загострили ситуацію в країні [52].

Ґрунтовне становлення руху «Талібан» закріпилось після захоплення Кабулу в 1996 р. та проголошення Моххамедом Омаром Ісламського Емірату Афганістан (далі – ІЕА). Посилення територіального контролю дозволило талібам взяти більш активну участь в управлінні. Під час ІЕА таліби сформували дворівневу систему управління, що включала військово-політичну керівну раду в Кандагарі під назвою Верховна Рада і виконавчу Раду міністрів у Кабулі. У той час як Верховна Рада представляла талібів як повстанців, Рада міністрів відображала зусилля талібів, спрямовані на перетворення на державну структуру. Ісламське духовенство відігравало центральну роль в талібах. У цьому сенсі прагнення талібів до влади означало різкий розрив з давніми афганськими політичними традиціями [11].

Незважаючи на те, що релігія завжди відігравала значну роль в афганській політиці, мусульманські священнослужителі завжди були радше допоміжною гілкою, ніж її лідерами. У свою чергу зміцнився статус мулл, які ще за радянського вторгнення проповідували в медресе для біженців та очолювали суди для моджахедів, де змогли отримати їхню прихильність, а останні отримували відчуття рівноправності. Після виведення радянських військ з Афганістану, більшість мулл повернулись до сільської місцевості звідки були родом, поширюючи вчення, які проповідували у медресе, що робило їх також ближчими до риторики талібів,

попри це не останню роль відіграла і низька освіченість, зокрема сільського населення, яке легко йшло під вплив служителів релігійно культу, а останні в свою чергу закріплювались в осередках, людьми яким можна довіряти та на яких варто покладатися у всьому [36].

Таким чином, під час ІЕА змінилась соціальна позиція мулл, котрі отримали політичну владу, яка хоч була неофіційною, але добре для них відомою – «влада проповідування». Не зволікаючи «Талібан» додавав більшого функціоналу для релігійних служителів, по суті вони перетворились на шпигунів руху, передаючи головні настрої та бажання підвладного їм населення, верхівці руху, а також було введено податок про який зазначено у кодексі «Пуштунувалі» – «ушру» і «закяту», релігійних податків, які традиційно складали дохід мулл [9]. Під час ІЕА таліби створили свою релігійну поліцію, яку очолив так званий Департамент з просування чеснот і запобігання пророку. Цей департамент отримав необмежені повноваження для виконання всіх указів, виданих урядом Талібану. Їхнє виконання мало сильний вплив на суспільне життя, особливо на жінок [37]. Як зазначає Ахмед Рашид, «в оголошенні на радіо Кабула від 28 вересня 1996 р. говорилося, що «злодіям ампутують руки і ноги, перелюбників закидають камінням до смерті, а тих, хто вживає алкоголь, будуть бити батогами». Також під заборону потрапили: телебачення, відео, супутникові тарілки, музика та ігри, включаючи шахи і футбол, були оголошені неісламськими [58].

Звернемо увагу на те що, особливо жінки зазнавали дискримінації та суворих обмежень з боку режиму талібів. «Талібан» видав численні укази, які контролюють буквально кожен аспект поведінки жінок як у публічній, так і в приватній сферах. Ці укази офіційно видавалися Міністерством з просування чеснот і запобігання «недоліків» та оголошувались широкій громадськості через радіостанцію талібів «Голос шаріату» (ісламського права) [40]. По суті, нова влада контролювала кожен аспект поведінки жінок як у приватній, так і в публічній

сфері, зокрема жінкам заборонялося: влаштуватися на роботу та працювати за межами дому, через, що велика кількість жінок були змушені залишити місце роботи, окрім цього це мало і вплив на зниження економічних показників Афганістану, адже раніше жінки були залучені до кожної сфери діяльності в країні; з'являтися на публіці без супроводу родича-чоловіка, брати участь в урядових чи публічних дебатах, здобувати середню або вищу освіту. Як наслідок, жінки були позбавлені можливості утримувати себе та своїх дітей. Лише жінкам-лікарям і медсестрам дозволялося під суворим наглядом релігійної поліції - працювати в лікарнях або приватних лікарнях, проте багато жінок потерпало від погіршення стану здоров'я або захворювань, оскільки їм було заборонено відвідувати чоловіків-лікарів [62].

Таким чином, політика талібів щодо жінок не обмежувалась лише заборонами на освіту, працю чи участь в публічному житті. Вона була комплексною і торкалась навіть приватної сфери життя, встановлюючи жорсткі вимоги до зовнішнього вигляду та пересування. Показовими, були і реакції речників «Талібану» на зауваження та обурення від світової спільноти, один з яких зазначив, що США своїми правилами хоче нав'язати Афганістану свою американську культуру по відношенню до жінок та їх становища в суспільстві. В такий спосіб, речник акцентував увагу на єдино правильності позиції політики «Талібану» та її відповідності до культурних норм країни.

Особливою формою контролю стало нав'язування суворих правил одягу та ізоляції від громадського простору, що мало на меті посилити підпорядкування жінок релігійно-ідеологічним настановам руху. До прикладу, жінки змушені були носити на підконтрольних територіях одяг, який повністю покриває тіло, тобто паранджу або бурку, закриваючи обличчя вуаллю та марлевою пов'язкою на очах, окрім цього заборонялось одягати прикраси та яскраві кольори [55].

Оскільки «Талібан» оголосив заборону на сирійську чадру, яка була більш поширеною, хоч і покривала все тіло, окрім обличчя. Порухення дрескоду, зокрема, може призвести до публічного побиття та шмагання з боку релігійної поліції, яка озброєна шкіряними кийками, укріпленими металевими шипами. Жінкам не дозволяється працювати поза домом, окрім як у сфері охорони здоров'я, а дівчаткам, старшим за вісім років, забороняється відвідувати школу. Згідно з доповідями по Афганістану Спеціальної доповідачки ООН з питань насильства щодо жінок, ці укази, як правило, більш суворо виконуються в міських районах і особливо спрямовані проти освічених жінок, які до приходу талібів до влади становили 70 % усіх вчителів, близько 50 % державних службовців і 40 % лікарів в країні [19].

Ці укази мали значний негативний вплив на життя жінок, зокрема рівень неписьменності серед дівчат в Афганістані станом на 2001 рік перевищував 90 , а обмеження мобільності жінок означає, що вони не мають задовільного доступу до охорони здоров'я. До прикладу, за повідомленнями, деякі жінки зазнавали ув'язнення та фізичного насильства за порушення указів «Талібану». Організація Human Rights Watch зафіксувала випадки, коли лікар повідомляв про трьох жінок, які перебували у Дар-аль-Тадіб, жіночій в'язниці в Кабулі [41].

Зокрема, одна з них була побита по голові за заняття жебрацтвом, іншу затримали через носіння широких штанів, а третю – через поїздку на таксі без супроводу махрама. Остання, двадцятип'ятирічна вдова, страждала на параліч обличчя та висловлювала побоювання, що сім'я померлого чоловіка відмовиться прийняти її назад через затримання талібами. На момент інтерв'ю з лікарем усі три жінки перебували у в'язниці протягом періоду від двадцяти до сорока п'яти днів [42].

29 вересня 1997 р. Комісар Європейського Союзу з гуманітарних питань Емма Боніно, була затримана талібами у так званій жіночій лікарні, місце подій та

ситуація її особливо вразили після чого вона стала головним критиком «Талібану». За її сприяння Європейський парламент прийняв гасло «Квіти для жінок Кабулу», як гасло наступного Міжнародного жіночого дня – 8 березня 1998 р. Доля кабульських жінок сколихнула жахом увесь світ та спричинила масу демонстрації, такі дії спонукали «Радіо Шаріату» до пропаганди, що Міжнародний жіночий день- це «змова» невірному світу під керівництвом Емми Боніно і звинуватити у провокації, яку християнський світ розпочав проти Ісламського Емірату Афганістану [41].

Мулла Омар також не зміг оминати звинувачення «невірному світу», у своїй заяві у кінці грудня 1997 р., ствердно заявив, що Організація Об'єднаних Націй потрапила під вплив імпералістичних держав і під приводом захисту прав людини, збиває мусульман із праведного шляху. Розширення прав жінок за словами лідера призвело б до перелюбу і знищення ісламу, ми не приймаємо, те що нам нав'язують під виглядом прав людини, оскільки це суперечить писанням священного Корану [52].

Такі твердження лідера талібів свідчили ні про, що інше як відірваність від тенденцій сучасного світу та правових міжнародних норм, дотримання яких допомогло б просунутись у визнанні на світовій арені, однак такі принципові дії мулли Омара лише розширили прірву у поглядах та зближені зі світовими лідерами та спільнотою, що у подальшому взагалі призвело до виведення іноземного персоналу ООН з Кандагару та призупинення гуманітарної допомоги на півдні країни.

Заборони частково і не оминули зовнішній вигляд чоловіків, наприклад, вони зазнавали покарання, якщо у них недостатньо довга борода або якщо вони не носять належний головний убір. У листі Департаменту з культурних і соціальних питань при Генеральному президентстві Ісламської держави Афганістан (№ 6240 від 26 вересня 1375 р. за афганським календарем) наголошувалося на забороні

гоління та підстригання бороди. Відповідно до цього документу, інформація про заборону мала розповсюджуватися через державні інформаційні ресурси, а особи, у яких буде зафіксовано порушення даного правила протягом півтора місяця, підлягали арешту та ув'язненню до моменту відрощування густої бороди [40]. Такий наказ ілюструє суворий контроль «Талібану» над зовнішнім виглядом громадян та демонструє прагнення режиму впливати на приватну сферу життя населення шляхом формалізованих норм поведінки. Однак більшість чоловіків зберігають певний контроль над своїм життям. Вони можуть брати участь у громадському житті, бути політично активними, вільно спілкуватися і працювати.

Ще у 1994 р. «Талібан» мало що пропонував світу про себе та свою національну програму дії для визнання та легітимізації своєї військовополітичної діяльності. Однак, у руху існував офіційний веб-сайт для розміщення основних ідей, напрямків та досягнень за перший час перебування на захоплених територіях, зокрема висвітлювалась «картина» повернення високого рівня безпеки у країні, миру та піднесення у всіх сферах життя. Прикметним, є факт того що, саме ці головні аспекти таліби обіцяли забезпечити, приходячи до влади, проте опираючись на історичні факти та вище описане в нашому дослідженні, таліби використали це лише для тиску та маніпуляції населенням, яке було виснажене громадянською війною, свавіллям уряду моджахедів, низьким рівнем життя.

Окрім, цього «Талібан» пропонував ідею, набуття Афганістаном під його владою характеру архетипічної та самосвідомої спільноти, заснованої на принципах Корану. Проте, заклики які він здійснював посилаючись на іслам, були історично притаманними нормам та моралі племінною поведінки, що були або доісламськими, або мали мізерну кількість спільного з кодексом поведінки, викладеним у Корані і хадисах (висловлювання пророка Мухаммеда) [56].

Таким чином, інтерпретація, спотворення і використання ісламських релігійних текстів талібами були довільними і мали на меті втілити власне вузьке

бачення, підтвердженням чого є так звані норми поведінки у суспільстві, які ввів «Талібан». Хоча Афганістан є ісламською країною, а іслам століттями функціонував як джерело легітимності й юриспруденції, інтерпретація талібами ісламу і їхній примусовий підхід до його дотримання не були широко схвалені в країні, особливо в міській частині, де раніше процвітало модерне життя. За винятком окремих осіб, які приєдналися до «Талібану», решта афганського населення, навіть сільські релігійні громади, не були схильні вільно слідувати ісламізму руху [64].

Попри початкове схвалення, пов'язане з відновленням базової безпеки на підконтрольних територіях, соціальна та релігійна політика «Талібану» поступово набула негативного сприйняття серед широких верств населення.

Найбільш виражений опір спостерігався у великих містах, де соціокультурне середовище суттєво відрізнялося від традиційних норм, нав'язаних новою владою. У таких урбанізованих центрах, як Кабулі Мазарі-Шарів, значна частина мешканців була інтегрованою в більш модернізований спосіб життя, що передбачав вищий рівень освіти, професійних і культурних можливостей. Унаслідок цього консервативні вимоги талібів – зокрема суворі обмеження у сфері побуту, освіти та прав жінок – вступили в пряму суперечність із усталеними практиками міського суспільства. Саме ці відмінності й спричинили зростання соціальної напруги та формування активних осередків опору [67].

Окрім, несприйняття на соціальному підґрунті виникали проблеми і з риторикою «Талібану», щодо етнічного походження. Основна незлагодженість полягала у тому що, талібам так і не вдалось вийти далі своєї парафіяльної пуштунської бази. Підтвердженням є те, що протягом свого існування (1996 – 2001 рр.) в ІЕА повністю домінували пуштуни, а інші етнічні групи були виключені з політичної та керівної арен ІЕА. Наприклад, непуштуни були виключені з обох керівних рад ІЕА – Верховної Ради та Ради міністрів, а з шести перших членів

Верховної Ради п'ятеро були пуштунами і лише один б у в таджиком з Бадахшану [68].

Хоча «Талібан» упродовж 1990-х років продемонстрував військову перевагу над опонентами, рух зіткнувся з низкою проблем після переходу до управління державою. Первинне схвалення населення було пов'язане насамперед із відновленням елементарного порядку та безпеки, що забезпечило талібам певну прагматичну легітимність на місцевому рівні. Проте із розширенням їхньої влади на всю країну виявилось, що соціальна та релігійна політика руху породжує значний опір. Він особливо загострився у великих містах і серед непуштунських громад, де консервативні норми суперечили більш модернізованим соціокультурним практикам. Додатковим чинником ослаблення впливу стала втрата моральної легітимності, оскільки зник зовнішній ворог, який раніше слугував основою для консолідації населення навколо руху. Таким чином, легітимність «Талібану» виявилася ситуативною: вона була ефективною на етапі військового протистояння та боротьби за стабільність, але виявилася недостатньою для довготривалого й комплексного управління державою.

Підсумовуючи, варто зазначити, що проводячи свою агітацію рух, обіцяв викоринити проблеми, які пригнічували громадян за правління моджахедів, створити безпечний простір та умови для розвитку у всіх сферах Афганістану та в першу чергу населення. Сильний вплив на афганське населення був очікуваний, оскільки лідери та прибічники руху, були добре ознайомлені з проблемами, особливостями та звичаями, які побутували в пуштунському суспільстві, оскільки самі були вихідцями з нього, що давало їм вагомий важіль впливу та авторитет, особливо для сільського населення. Погляди, які пропагував створений талібами Департамент з запобігання пороків і збереження чеснот, докорінно та на роки змінив становище жінок, обклавши їхнє повсякденне життя великою кількістю заборон не лише щодо зовнішнього вигляду, а і здоров'я та освіти, що в

майбутньому призвело до наростаючої гуманітарної кризи та призупинило економічний розвиток країни. Реакція світової спільноти та ООН, лише обурювала представників «Талібану» та давала їм змогу продемонструвати свої антимодерні погляди, консервативність та бажання зберегти племінний устрій, який на їхню думку відповідав усім релігійним та культурним нормам, відкидаючи порушення міжнародного права, що утворювало прірву між талібами та прийняттям їх світовою спільнотою.

РОЗДІЛ 3

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТАЛІБАНОУ У КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В РЕГІОНІ

3.1 Особливості регіональної співпраці «Талібану» з Пакистаном

Режим талібів в Афганістані відомий, як радикальний ісламський рух сунітського напрямку, що захопив владу у 1996–2001 рр. На світовій арені вактивно засуджується та не визнається через жорстоку політику лідерів та членів угруповань, чисельні порушення прав людини, підтримку терористичної діяльності та нелегальний обіг забороненими речовинами і зброєю. Вагомим фактом є і те, як «Талібан» реагує на послів та делегатів інших країн, показово демонструючи свою «виняткову гостинність» та неприйняття, які часто переходять у ліквідацію іноземних відвідувачів. Проте, такі відносини у влади Афганістану не зі всіма. Декілька сусідніх країн (Пакистан, Саудівська Аравія, ОАЕ) визнає діяльність талібів, хоч і не завжди відкрито. Важливо у контексті цього визнання та підтримки, розглянути взаємовідносини «Талібану» та Пакистану, адже вони є найбільш динамічними, порівняно з іншими країнами.

Пакистан, східний сусід Афганістану, відіграє важливу роль у формуванні регіонального політичного ландшафту. Обидві країни мають найдовший спільний кордон-лінія Дюрана (2670 км) в Афганістані та мають давні традиції релігійних, етнічних та культурних зв'язків [25]. Однак політичні відносини в Афганістані залишаються напруженими з моменту приходу до влади Талібану наприкінці 1990-х рр. Відносини Пакистану з талібами сягають середини 1990-х рр. і ґрунтувалися спочатку на співпраці та підтримці, проте з часом обернулись у повну недовіру, що неодноразово спричиняло зіткнення обох учасників між собою, спричиняючи загрозу регіональній безпеці та стабільності.

Співпраця цих двох близькосхідних країн спричинена низкою факторів, які їх об'єднують: географічний та етнічний, релігійний, економічний, соціальний, політичний. Не дивлячись на ці фактори, важливо зауважити, що у Пакистані розуміли реальну загрозу для своєї країни у ході підтримки політично нестабільного Афганістану: пастка міжнародної ізоляції, призупинення та занепад економічного розвитку, поширення терористичних актів проти мирного населення, які Ісламабад засуджував та не підтримував, формування нових злочинних угруповань, зацікавленість країною МВФ та FATF, що призвело б до накладення санкцій. Окрім вище переліченого Ісламська Республіка Пакистан вела активну подвійну гру між Афганістаном та США через що, остання з країн висловлювала незадоволення, хоча про «двобокість» пакистанських політиків було давно відомо [28].

Серед усіх факторів, у першу чергу потрібно виділити географічний та етнічний, оскільки Афганістан на заході ділить свій кордон з Пакистаном, де більшою частиною населення є пуштуни, які заселяють південь, захід, південний схід Афганістану та північний захід Пакистану. Пуштуни – це іраномовний народ, що домінує в етнічному складі Афганістану (40 % від усього населення) [9]. У пуштунського етносу й досі діє розгалужена родоплемінна структура та є обов'язковим дотримання кодексу честі, що має назву Пуштунвалі. Цей племінний народ складає значну частину учасників та лідерів угруповання, ознака пуштунського походження є однією чи не з важливіших при вході до складу талібів. Найвідомішими лідерами цього походження є засновник руху Моххамед Омар також відомий як мулла Омар, очільник пакистанського осередку Хакімула Махсуд, міністр внутрішніх справ Талібану Сіраджуддіна Хаккані [52]. Невід'ємним фактом є і те, що після втрати Бангладеш та чисельних поразок в останніх десятиліттях у влади Пакистану почало виникати велике занепокоєння та острах початку сепаратистської діяльності у районах Хайбур Пантуква та

Белуджистан, де сконцентроване пуштуномовне населення. Аби попередити небезпеку сепаратизму й розповсюдження руху за «незалежний Пуштуністан», Ісламабад активно будував на цих територіях медресе та мечеті, у яких і сформувався світогляд майбутніх лідерів Талібану [38].

З вище описаного виникає і пояснення релігійного фактору, який об'єднує ці дві країни, адже місцева еліта чудово усвідомлювала той факт, що пуштунське національне питання підриває основи державності Ісламської Республіки Пакистан. Релігія в країні, де 96 % населення сповідують іслам – це важливий фактор, що об'єднує навколо себе різні етнічні групи. Із початку 1980-х р. пакистанські мулли поширювали серед населення регіонів Хайбур-Пантуква та Белуджистан ідеологію ісламського націоналізму, а «Талібан», будучи носієм популярних поміж пуштунів ідей радикального ісламу, які знайшли прихильників і на наступні роки [28]. У такій діяльності Пакистану чітко прослідковуються і власні інтереси, по-перше, нейтралізувати частково пуштунський сепаратизм, по-друге, перенести його значною мірою на територію Афганістану, по-третє усунути сусідню країну, як одного з головних конкурентів Ісламабаду.

Підкріплює взаємозв'язок і те, що «Талібан» знаходиться, значною мірою під фінансуванням Пакистану, а також протягом багатьох років прослідковувалась підтримка, щодо населення Афганістану. Зокрема, Пакистан надавав допомогу талібам, в першу чергу, дозволяючи їм захищатися на своїй території, а також допомагаючи їм перегрупуватися і відновлюватися. До прикладу, поранені таліби, за повідомленнями, лікувалися в пакистанських лікарнях [38]. Крім того, вважається, що військова розвідка Пакистану (ISI) фінансово підтримувала принаймні частину талібів (мережа Хаккані) і допомагала їм у деяких операціях. Вони також отримували спорядження від своїх очільників через південний кордон [38].

У звіті Human Rights Watch у 2001 р. зазначено «Поряд з Талібаном стоїть Пакистан, який підтримував різні угруповання в Афганістані щонайменше з 1970-х рр. [42]. Незважаючи на офіційні заперечення, Пакистан надавав «Талібану» військових радників та логістичну підтримку під час ключових битв, фінансував рух, сприяв перевезенню зброї, боєприпасів та палива через свою територію, а також відкрито заохочував вербування пакистанців для боротьби за «Талібан». Неодноразово порушуючи санкції ООН, запроваджені в грудні 2000 р., Пакистан продовжував дозволяти ввезення зброї через свої кордони на територію, контрольовану талібами, низка приватних та напівприватних агентств у Пакистані надавала величезну підтримку «Талібану» з повного відома урядовців, навіть коли їхні дії порушували пакистанське законодавство. Крім того, Саудівська Аравія надавала «Талібану» кошти та значні субсидії на пальне через Пакистан, тоді як приватні суб'єкти та деякі посадовці отримують вигоду від контрабанди, яка пов'язує ці країни» [75].

Прибічники руху, що знаходили притулок у Пакистані мали свободу вибору поселення в прикордонній зоні і ведення там бізнесу. Територія Пакистану відігравала не останню роль у виробництві наркотиків, на продажі котрих таліби заробляли кошти та отримували найвищу частку фінансування [45].

Ця співпраця здавалася, на перший погляд взаємовигідною для двох союзників, проте через неоднозначність поглядів та векторів владних сторін виникли певні загрози та конфліктні загострення. Вище згадано про те, що «Талібан» був слабкий та потребує фінансової підтримки та соціальної подушки у вигляді Ісламабаду, останній в свою чергу прагнув збереження сили талібів та продовження їхньої залежності від ІРП, проте неодноразово намагався підштовхнути Афганістан до ведення діалогу з іншими країнами.

Другим фактором розбіжності – це бажання талібів проводити свою діяльність без вагомого втручання Пакистану, оскільки більша частина

керівництва «Талібану» часто переховувалась на території Пакистану, що дає змогу країні маніпулювати ними у зоні своїх інтересів. Під час мирного діалогу з талібами Ісламабад дотримувався підходу «нічого про нас без нас», тобто поводився так, ніби жодні переговори з талібами неможливі без його посередництва, що не давало змоги «Талібану» самостійно вибудовувати міжнародні зв'язки. Лідери талібів, які намагалися обійти цей бар'єр, в деяких випадках були заарештовані і затримані пакистанськими силами. Серед самих талібів присутній поділ на пропакистанський та анти-пакистанський погляд, проте найбільш ймовірним є те, що за можливості «Талібан» повністю відмовився від підтримки ІРП [43].

Вагомий вплив на відносини Пакистану та «Талібану» і ставлення до Афганістану мали події 11 вересня 2001 р., вони значно змінили вектор взаємодії. Це поставило Пакистан у становище, коли він мав або підтримати США у війні проти тероризму, або бути названим прихильником талібів, тобто опозиційним до США. Особливо після заяви президента США Джорджа Буша «Ви або з нами, або з терористами. Відсьогодні будь-яка країна, яка продовжує приховувати або підтримувати тероризм, буде розглядатися Сполученими Штатами як ворожий режим». Пакистан вирішив стати на бік США і надав підтримку в логістиці, перельотах, розвідці та рятуванні американських бойовиків під час інтервенції до Афганістану у 2001 р. Такі дії з боку Пакистану та різка зміна своєї про-афганської зовнішньої політики були небезпідставними, оскільки це запобігало економічним, політичним та військовим негативним результатам, щодо національної безпеки Пакистану [57].

Третім фактом є існування пакистанських талібів, які активно впроваджують свою діяльність. Детальніше це стосується організації «Техрік-еТалібан Пакистан», – заснована у 2008 р. Баутулою Махсудом. Хоча в організаційному плані афганський «Талібан» та «Техрік» не об'єднані між собою, між ними все ж

існують деякі зв'язки. «Техрік-і – Талібан Пакистан» – це радикальна група бойовиків, яка виступає за повалення прозахідної влади в Ісламабаді й встановлення законів шариату в ІРП та Індії. Члени «Техріку» неодноразово брали участь у боях на боці «Талібану», «Аль-Каїди», ІДІЛ (частина навіть приєдналася до лав Ісламської держави) та «Союзу ісламського джихаду». Більшість його бойовиків – це колишні афганські таліби (пакистанські пуштуни), які мали радикальніші погляди на іслам [57].

Рух «Талібан» та «Техрік» активно співпрацювали між собою в період американської військової присутності в Афганістані. Наприклад, у Пакистані лідери «Техріку» надавали свої бази для підготовки талібів. Наразі ж, після захоплення «учнями Аллаха» повної влади в Афганістані, співвідношення сил змінилося: відтепер захоплена країна може стати підготовчим центром для пакистанських ісламістів та відкрити новий простір для дестабілізації ІРП. Обидві терористичні організації схожі між собою, але мають різні цілі. «Талібан» прагнув до локального створення Ісламського Емірату в Афганістані, тоді як «Техрік» – до встановлення халіфату на території Пакистану, Індії та всього регіону [28].

Афганські таліби і пакистанські таліби інституційно є двома різними групами. Теоретично їхні цілі здаються політично суперечливими: досі афганські таліби воювали проти уряду в Кабулі, а ТТП – проти уряду в Ісламабаді. Водночас, ці групи, зрештою, пов'язані релігією та ідеологією, а також етнічними та племінними зв'язками. Ці зв'язки об'єднують громади по обидва боки кордону, а отже, посилення афганських талібів може легко призвести до посилення їхніх пакистанських колег, навіть якщо афганські таліби не підтримають ТТП. За повідомленнями Пакистан вимагав від афганських талібів обмежити діяльність ТТП на своїй території. За деякими даними, він навіть вимагав здачі конкретних лідерів ТТП, які переховуються в Афганістані. Афганські таліби, однак, відкинули цю вимогу, заявивши, що ТТП є внутрішньою проблемою Пакистану [72].

На сучасному етапі, прослідковується напруга та недовіра у стосунках між Пакистаном та «Талібаном», зокрема через руйнування безпеки пакистанського населення та гуманітарних проблем. У період з 2001 по 2021 рр. Ісламабад проводив суперечливу зовнішню політику. З одного боку, підтримуючи військове втручання Сполучених Штатів в Афганістані, Пакистан визнав підтримувані США уряди, які керували країною. У той же час Пакистан таємно терпів і навіть уможлиблював відродження талібів на території Пакистану, яке також включало спільне проживання з іншими пакистанськими бойовиками, у результаті потрапляючи в пастку власних інтересів, що призвело до наростання конфлікту [38].

В основі протистояння лежить заява Ісламабаду, що афганські таліби приховують і допомагають пакистанським талібам (також відомим як «Техрік-е - Талібан Пакистан», або ТТР), щоб змінити Пакистан за лінією екстремістського ісламського правління талібів в Афганістані. Таліби влаштували сотні бойовиків ТТР (деякі з їхніми сім'ями) в Афганістані та розширили бойові можливості ТТР, тому група тепер отримала можливість брати участь у більш смертоносних транскордонних операціях у Пакистані. За даними Організації Об'єднаних Націй, ТТР навіть отримав доступ до зброї на суму 7 мільярдів доларів США (10,8 мільярда доларів), залишеної США та союзними силами [75]. Оскільки ТТР збільшив свою діяльність у Пакистані, Ісламабад ставав більш нетерпимим до уряду Афганістану та «Талібану». Він також був дуже стурбований дипломатичними відносинами Кабулу з регіональним суперником Пакистану, Індією. Виконуючий обов'язки міністра закордонних справ талібів Амір Хан Мутаккі у жовтні 2025 р. відвідав Нью-Делі, де його приязно привітав уряд Індії, що для Ісламабаду є неприйнятним, оскільки Афганістан, завжди залишався їхнім прихильником [26].

Як визнав міністр оборони Пакистану Каваджа Асіф, Ісламабад тривалий час проводив неоднозначну зовнішню політику. Вона була побудована на публічному визнанні проти тероризму, проте використовувала екстремістські групи, такі як афганські таліби та їхні філії, щоб отримати регіональний вплив у своїй конкуренції з Індією. Завдяки цій політиці афганські таліби змогли захопити владу з середини 1990-х років до нападів «Аль-Каїди» на США 11 вересня 2001 р., а згодом чинити ефективний опір втручання США в Афганістан [29].

Після повернення до влади «Талібану» у 2021 р. відносини з Пакистаном не відновились через присутність бойовиків талібів у прикордонних територіях. Напруженість між країнами, які колись були союзниками, посилилася після того, як Ісламабад висунув вимогу для Кабулу вжити заходів проти радикальної ісламістської бойової організації «Техрік-е Талібан Пакистан» (ТТП) (відомого також як пакистанські таліби), тісно пов'язаного з афганським «Талібаном» [43].

ТТП має на меті нав'язати жорстку інтерпретацію ісламу, особливо в пакистанській провінції Хайбер-Пахтунхва, що межує з Афганістаном. За даними Ісламабада, діяльність угруповання афганської території цілком є правомірним та безкарним, проте афганські таліби це заперечують. В останні роки бойовики ТТП посилили атаки на сили безпеки Пакистану, а також здійснювали низку терористичних актів щодо мирного населення та спричинили зародження гуманітарної кризи. Влада Пакистану звинуватила також і Індію в підтримці пакистанських талібів та інших повстанських угруповань, що здійснюється з метою дестабілізації ситуації в країні. Делі заперечує ці звинувачення і, в свою чергу, стверджує, що Ісламабад надає підтримку сепаратистським збройним угрупованням, які діють в контрольованій Індією частині Кашміру [28].

Станом на жовтень 2024 р., складна ситуація утворилась і на афганопакистанському кордоні, припиненням Пакистаном торгівлі та закриттям пунктів пропуску уздовж всього кордону. Афганські таліби звинуватили Пакистан

в авіаударах по Кабулу, а також по ринку на сході країни. Уряд Пакистану не підтвердив і не спростував інформацію про атаки, проте Ісламабад неодноразово повторював, що має право на самооборону на тлі наростаючої транскордонної бойової активності. Такі твердження ІРП висвітлює неспроста, адже завдяки підтримці талібів, угруповання ТТП зміцнилось та має змогу активно провадити свою діяльність на території Пакистану. Незважаючи на непроті відносини між Ісламабадом і Кабулом, сторони протягом 2024 р. робили спроби поліпшити їх. У травні Пакистан оголосив про намір зміцнити дипломатичні зв'язки з афганськими талібами і призначити посла в Кабул, хоча формально Ісламабад поки що не визнав уряд «Талібану» [27].

У підсумку зазначаємо, що відносини Афганістану та Пакистану, а пізніше і «Талібану» базуються на багатоаспектній системі. Завдяки фінансовій підтримці Пакистану таліби змогли прийти та закріпитися при владі, окрім цього у підпіллі з 2001 року проявляти бойову готовність та оснащеність. ІПР у ці відносини покладав виключно стратегічні та геополітичні інтереси, зокрема отримати підтримку бойовиків у випадку загострення конфлікту з Індією та допомоги у боротьбі з сепаратистами. Проте, підсумовуючи вище описаний матеріал, ми приходимо до висновку, що «подвійна гра» Пакистану з «Талібаном» та «США» відвернула увагу від формування на території країни власної терористичної групи – ТТП, не без підтримки афганських талібів. За попередженнями аналітиків та їхніми оцінками у 2015–2021 рр., Пакистану рекомендувалося припинити підтримку талібів та вибудовувати з ними віддалені політичні стосунки, оскільки підтримка талібами, пакистанських талібів може призвести до конфлікту на прикордонних територіях [72].

Станом на сьогодні, ми розуміємо, що Пакистан потрапив у пастку власних інтересів з котрих намагався отримати вигоду, адже стосунки з урядом талібів загострились, тим більше останні активно почали вибудовувати дипломатичні

зв'язки з Індією, яка є давнім ворогом Пакистану, діяльність терористичного угруповання «Техрік-е Талібан Пакистан» посилюються та спричиняє пониження безпеки не лише на прикордонних територіях, а і у містах Пакистану, де від терористичних актів та залякувань страждає мирне населення та наростає гуманітарна криза.

3.2 Вплив політики «Талібану» на зовнішньополітичні зв'язки Афганістану зі світовими гравцями

Геополітичне розташування Афганістану вирізняється своєю стратегічною складністю, оскільки держава перебуває на перетині численних інтересів з питань безпеки регіональних і глобальних акторів, які конкурують між собою. Починаючи з 2001 р., Афганістан знову опинився у центрі світового суперництва у сфері безпеки, головною причиною якого стала потреба у протидії новій глобальній загрозі – міжнародному тероризму, яскравим представником якого виступив рух «Талібан». Провідні держави регіону, а також значна кількість країн поза його межами, сформували комплекс власних цілей з питань безпеки, частина з яких була безпосередньо пов'язана з боротьбою проти терористичних угруповань і акторів, що діють на території Афганістану та суміжних держав.

Передусім як регіональні, так і світові держави ретельно оцінюють рівень своєї вразливості перед загрозами транскордонної нестабільності, породженої діяльністю руху «Талібан» на території Афганістану та сусідніх країн. Джерелами цієї нестабільності виступають транскордонне насильство, нелегальна торгівля та потоки біженців, спалахи нових або підтримуючих терористичних рухів, особливо цей вплив сьогодні відчуває та потерпає від нього найближчий сусід Афганістану – Пакистан [18.] На сучасному етапі регіональні, західні та інші іноземні суб'єкти мають різні погляди на потенційні загрози, що виходять з Афганістану, особливо

при новому уряді талібів. Кожен актор сприймає різні ризики, залежно від особливостей та обставин кожного, проте всі вони мають високий ступінь занепокоєння. Становище гуманітарної кризи в Афганістані та загострення управління «Талібану», яке перекинулось «паразитуючим тероризмом» на сусідні країни, змусило поставити питання безпеки на порядок денний.

Основним викликом при оцінці ісламістської терористичної загрози, що зростає та походить з Афганістану, є постійні відносини руху талібів з низкою ісламістських терористичних організацій. Це стосується як питань внутрішньої стабільності, так і поява транскордонних наслідків для сусідніх країн. Триваючі симбіотичні відносини між талібами і «Аль-Каїдою» та її афілійованими особами, що діяли в Афганістані, засновані на стратегічній угоді між керівництвом обох груп, яка налічує три десятиліття. Міцність цих відносин не зруйнувалася після усунення режиму талібів у 2001 р як прямий результат організованих «Аль-Каїдою» нападів 11 вересня, так і після вторгнення США в Афганістан, і пережила кілька змін керівництва в обох групах, що відображено у двох резолюціях Ради Безпеки ООН від 2011 та 2015 р [50]. Прикметним і є те, що режим талібів почав видавати афганські паспорти членам терористичних організацій, що діють в країні. Такі дії насторожують світову спільноту та прив'язують Афганістану статус безпосереднього учасника та розплідника тероризму.

Китай, що не дивно, прийняв обережну і прагматичну позицію щодо талібів в Афганістані. Відносини між двома державами в основному були дружніми в минулому, і Сі Цзіньпін підкреслив важливість Афганістану для регіональної безпеки та стабільності. Взаємодія Китаю з режимом талібів, здається, в першу чергу зосереджена на потенційних інвестиціях і стратегічному контролі над природними ресурсами Афганістану, зокрема на високоцінних ресурсах, таких як рідкісноземельні та корисні копалини, як у випадку з мідною шахтою [47].

Стосунки між Іраном та талібами напружені ще з початку приходу останніх до влади, оскільки рух «Талібан» відомий своїми анти-шиїтськими гаслами та настроями. Цей факт викликав у Ірану насторогу та неприязнь, оскільки велика частина населення країни становлять мусульмани-шиїти, на противагу Афганістану, де 90% населення мусульмани-суніти. У лідерів «Талібану» ця ворожість зародилась зі вчень у медресе, які були побудовані на основах Деобанді, проте неприязнь загострилась через етнічні групи, зокрема хазарейців, які є шиїтами та сповідують не таку радикальну форму ісламу. На погляд талібів усе, що відрізняється від їхнього ідеології та проповідування несе загрозу ісламу та є ворожим [53].

Іран декларує прихильність до врегулювання конфлікту в Афганістані шляхом переговорів, водночас надаючи помірну підтримку афганським талібам. Така подвійна політика не нова, – у 1990-ті рр. Тегеран одночасно підтримував уряд Б. Раббані в Кабулі та кілька воюючих з ним угруповань моджахедів. Проте занепокоєння Тегерану транскордонною нестабільністю змушує його виступати за припинення бойових дій та відмову афганців від тероризму. Війна в Афганістані змусила майже мільйон зареєстрованих біженців з Афганістану шукати притулок в іранських таборах-поселеннях, при цьому не менше мільйона афганських біженців залишились незареєстрованими [53]. Крім того, внаслідок конфлікту збільшився потік наркотиків, що йде до Ірану та через його територію до інших країн. Близько третини афганських наркотиків перетнули іранський кордон, що суттєво підвищило навантаження на сили безпеки країни та призвело до дворазового збільшення вживання наркотиків у самому Ірані. Хоча внутрішня загроза Ірану, яка походить від сунітських джихадистів, не пов'язана безпосередньо з конфліктом в Афганістані, вона тим не менш стимулює Тегеран прагнути стабільності та мирних відносин з Афганістаном.

Іран вибрав гнучкий підхід до режиму талібів з моменту його захоплення в 2021 р. Вона визначається незамінною співпрацею, неконфронтацією та прагматизмом. Найголовніше, що шиїтський Іран побоюється сунітського екстремістського угруповання, яке тримає кермо влади країни, з якою він має спільний кордон. Часті візити лідерів талібів до Тегерана після захоплення Афганістану сигналізують про поглиблення відносин між двома режимами.

Однак захоплення влади талібами посилило напругу щодо наркотиків, прав на воду та біженців, поставивши під загрозу торгівлю та створивши нові труднощі вздовж кордону. Тегеран, стурбований тим, що ситуація в Афганістані може призвести до поширення сунітських екстремістських груп на його кордоні і зосереджена на уникненні таких ризиків [66].

Індія підтримала Північний альянс проти талібів під час громадянської війни в Афганістані 1996–2001 рр. Тоді Індія була близьким партнером підтримуваного Заходом уряду, який прийшов до влади після вторгнення США в Афганістан у 2001 р. У відповідь таліби та його довірені особи здійснили напади на громадян Індії в Афганістані, в тому числі на посольство Індії в Кабулі в 2009 і індійське консульство в Гераті в 2014 р [74].

Після захоплення влади талібами в 2021 р. Індія закрила своє посольство в Афганістані й офіційно не визнала групу офіційним урядом. Однак Індія знову відкрила свою технічну місію в Кабулі в 2022 р. і залишилася з Афганістаном за допомогою гуманітарної допомоги, включаючи надання допомоги після землетрусу в серпні. Проте у листопаді 2024 р. таліби призначили посланця в Нью-Делі та в.о. генерального консула для своєї місії в Мумбаї. Зустріч відбулась у грудні 2024 р. між міністром закордонних справ Афганістану Аміром Хананом Муттакі та міністром закордонних справ Індії Вікромом Місрі [72].

Перехід індійського уряду до взаємодії з талібами мотивований кількома факторами. У першу чергу Нью-Делі хоче перешкодити Афганістану знову

з'явитися як центр войовничості і тероризму, який загрожує безпеці Індії. Це зближення збігається зі спадом відносин між Афганістаном і Пакистаном. Ісламабад історично мав тісні стосунки з талібами. Але в той час як Ісламабад колись розглядав Афганістан як джерело «стратегічної глибини». У своєму суперництві з Індією вона тепер все частіше розглядає свого північно-західного сусіда як зобов'язаного до прихильності [72].

Для талібів звернення до Індії сигналізує про зусилля звільнитися від дипломатичної ізоляції та посилити його легітимність. Таліби також хочуть, щоб Індія знову стала важливим партнером з розвитку Афганістану. Вони особливо зацікавлені у забезпеченні економічної допомоги, оскільки підтримка західних донорів знизилася з тих пір, як таліби взяли на себе відповідальність після виходу НАТО в 2021 р [26].

Незважаючи на ці кроки, залишаються межі зближення. Відновлення роботи посольства Індії в Кабулі не означає офіційного відновлення дипломатичних відносин між обома країнами. Нью-Делі залишається неприязним до крайньої версії талібів «Деобанді Іслам», яку поділяють кілька груп, які переслідують відверто антиіндійський порядок денний.

Міністр зовнішніх справ Узбекистану Абдулазіз Камілов зустрічався з представниками «Талібану» у декількох країнах протягом останніх років. Камілов також зустрічався з представниками «Талібану» на території Пакистану в 2000 р. та 2001 р. Основним занепокоєнням уряду Узбекистану стала присутність бойовиків з угруповання «Ісламський рух Узбекистану» (ІРУ). Вони знайшли притулок у північному Афганістані, звідки вони перейшли через гори у південний Киргизстан влітку 1999 р., а згодом, влітку 2020 р. – в східній Узбекистан. Центральноазійські держави побоюються таких груп, як ІРУ, набагато більше, ніж малоймовірного наступу «Талібану» [74].

Таджикистан належить до тих держав, для яких терористична загроза з боку Афганістану є однією з найсерйозніших. Подібно до інших країн регіону, сам Афганістан не виступає безпосереднім джерелом терористичних загроз для Таджикистану, проте його територія може використовуватися міжнародними терористичними угрупованнями як плацдарм для атак на таджицьку територію. Така ситуація є наслідком руйнівної громадянської війни 1992–1997 рр. та посилення авторитарного режиму президента Е. Рахмона, який утвердився після її завершення. Відтоді Афганістан став і залишається одним із головних напрямів, куди прямують таджицькі бойовики, що сповідують як помірні, так і радикальні форми ісламу [67].

У 2017–2018 рр. Афганістан знову став основним напрямом для міграції таджицьких бойовиків-терористів. Цю ситуацію ускладнює низка внутрішніх проблем, серед яких – слабка боєздатність таджицьких збройних сил та неефективний контроль за державним кордоном. Таджикицько-афганський кордон залишається надзвичайно вразливим через високий рівень корупції у силових структурах Таджикистану. Унаслідок цього наркотики та інші контрабандні товари з Афганістану безперешкодно потрапляють на таджицьку територію. Додаткову загрозу становить діяльність релігійно-екстремістських угруповань, які використовують торгівлю наркотиками як основне джерело фінансування своєї терористичної активності [76].

Для Киргизстану однією з головних зовнішніх загроз залишається ймовірність повторення баткенських подій серпня 1999 р. Тоді близько 400–500 бойовиків «Ісламського руху Узбекистану» (ІРУ), що прибули з північного Афганістану, захопили кілька населених пунктів у Баткенській області Киргизстану та взяли в заручники військовослужбовців під командуванням Шамкеєва, кількох офіцерів МВС і чотирьох японських геологів. Бойовики ІРУ висунули вимоги звільнити тисячі їхніх соратників з узбецьких в'язниць і надати

організації статус офіційної опозиції узбецькому режиму. Загальна слабкість державних інститутів Киргизстану сприяла зростанню активності численних терористичних угруповань іноземного походження на його території. Більшість із них також діють на території Афганістану, який слугує для них важливим осередком і безпечним притулком [74].

За даними ООН, афганці також страждають від каскадних гуманітарних криз і стикаються з найбільшою гуманітарною кризою у світі. У січні 2022 р. ООН розпочала найбільше в своїй історії заклик до надання допомоги в одній країні щодо фінансування гуманітарної допомоги Афганістану. До березня 2022 р. 95 % афганських домогосподарств не мали достатньо їжі, а понад 3,5 мільйона дітей потребували підтримки лікування харчування. До серпня 2022 р. шість мільйонів людей опинилися «на межі голоду». Зміна клімату, яка збільшила частоту та інтенсивність стихійних лих та екстремальних погодних умов, підвищила вплив населення на дефіцит продовольства, з пекучими хвилями тепла та раптовими повенями, що знищують посіви та орні землі [73].

Гуманітарна ситуація в Афганістані також посилилася економікою на межі краху та міжнародної ізоляції. Санкції та припинення значної допомоги на розвиток покалічили афганську економіку. Скасування повноважень центрального банку країни зупинило всі основні банківські операції та різко обмежило критичний грошовий потік, на який покладаються афганські сім'ї для щоденної ринкової діяльності. Крім того, стрімке зростання інфляції означало більш ніж 50-відсоткове зростання цін на товари з липня 2021 р. по червень 2022 р. Отримання зовнішньої допомоги для боротьби з внутрішнім економічним хаосом ускладнюється стриманістю Заходу працювати з урядом Талібану через побоювання, що це зміцнить легітимність режиму. Незважаючи на гуманітарні винятки, видані Організацією Об'єднаних Націй, Сполученими Штатами та іншими країнами, які ввели санкції проти Афганістану з моменту узурпації влади

талібів, країна залишається голодною від допомоги. Крім того, жоден іноземний уряд не має офіційно визнавати талібів, і у відповідь на запит талібів у червні 2023 р. про визнання ООН посланник ООН в Афганістані заявив, що це «майже неможливо», якщо таліби дотримуються обмежувальних законів щодо жінок і дівчат [73].

Ставлення самих талібів до Саудівської Аравії, росії та Індії більш сприятливе ніж до Пакистану, США та Ірану. У перші роки правління талібів Саудівська Аравія отримувала схвалення від лідерів, оскільки була фінансовим спонсором руху, хоча цього не було достатньо для повернення Усами бен Ладена Саудівській Аравії після вибухів 1998 року. Саме такі дії «Талібану» спричинили замороження фінансування та призупинення підтримки Саудівською Аравією.

Отже, з огляду на політику «Талібану» двох періодів, варто зауважити, що на початку рух мав активну підтримку Пакистану, яка надавала можливість для твердого становлення та закриття більшості потреб учасників руху. Проте, як і у 1990-х р. так і 2000-х р. Пакистан повністю вів «подвійну гру» для отримання власної вигоди та дотримання безпеки на прикордонних територіях, підтримуючи «Талібан» та маючи надію на його стримування та не поширення сепаратистських рухів і терористичних актів на свою територію.

Оцінюючи подальші події та сучасний етап взаємовідносин Пакистан-Афганістан – Талібан, зауважимо що перший потрапив у пастку власних намірів та цілей. Оскільки Пакистан вважав, що Талібан буде його постійним союзником у Центральній Азії, таким чином недооцінюючи та не враховуючи зв'язок талібів з іншими терористичними організаціями та вагомий вплив на маргінальні групи сусідніх країн, зокрема і самого Пакистану, що є прикметним, враховуючи усі фактори подібності між обома країнами описані у цьому розділі вище.

На даному етапі уся світова спільнота та вчені стурбовані становищем наростаючої гуманітарної кризи у Пакистані, спричиненої терористичними актами

проти мирного населення ТТП та сутички з «Талібаном», хоч на початку обидва рухи були взаємо підтримуючими та об'єднаними навколо подібних поглядів. Таким чином, навіть у взаємовідносинах з найближчим сусідом «Талібан» транслює Афганістан для Центральної Азії та Східної Азії (лише Китай) і світової спільноти, як осередок тероризму та притулку для маргінальних мас, що повністю руйнує країну з середини та має паразитуючий характер для сусідів.

Центрально-азійська спільнота з насторогою ставиться до діяльності руху «Талібан» та боїться повторення «пакистанського сценарію» на своїх територіях. Важливим питанням, щоденного обговорення та пошуків шляху запобігання для країн регіону є – моментальне виявлення та знешкодження сепаратистських та терористичних рухів, уникнення початку або загострення гуманітарної кризи. Проте, як і багатьох подібних кейсах більшість світових акторів не хочуть втрачати контроль над Афганістаном, який є буферної зоною та головним шляхом до торгівлі, джерелом цінних корисних копалин, особливо щодо цього стурбований Китай. На сучасному етапі, лідери та актори шукають вигідні варіанти для узгодження або пошуку консенсусу з талібами, проте розчарувавшись у їхньому внутрішньому управлінні, жодна з країн не має намірів допомогти боротись з тероризмом або надати гуманітарну допомогу для Афганістану.

РОЗДІЛ 4

ВІЙСЬКОВІ ВТРУЧАННЯ США В АФГАНІСТАНІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ РУХУ «ТАЛІБАН»

4.1 Військова операція «Непохитна свобода»: передумови, причини та наслідки

У попередніх розділах нашого дослідження ми неодноразово зазначали, про військові втручання США до Афганістану та зміни в стратегії дій руху «Талібан» під час іноземного перебування в країні. На нашу думку, одним із найважливіших аспектів, який потрібно розглянути у цьому контексті є військова операція «Непохитна свобода», яка тривала з 2001–2021 рр., що є великим проміжком часу, який приніс динамічні зміни, як для США так і Афганістану та поніс за собою багато ресурсних втрат: людських, фінансових, технічних.

«Непохитна свобода» була спрямована на боротьбу з тероризмом та несла антитерористичний характер, по суті – це була відповідь на терористичний акт у США 11 вересня 2001 р., який здійснило терористичне угруповання «Аль-Каїда» на чолі з лідером Усамою бен Ладеном. За аналізом та оцінкою американських спеціалістів, щодо цих подій які сталися у США, місць, часу та форм здійснення терористичних актів свідчить про масштабну, завчасно й ретельно підготовлену, узгоджену та керовану терористичну акцію, що була здійснена безпосередньо на території США на високотехнологічному рівні і не мала подібних аналогів у світі [7].

Блискавичною була і реакція Ради Безпеки (ООН), щодо цієї трагічної події, у той ж день було створено резолюцію 1373 (2001 р.) та ухвалено 28 вересня 2001 р., за якою заснували Контртерористичний комітет (КТК). Резолюція зобов'язала держави-члени ООН вжити низку заходів, спрямованих на запобігання

терористичній діяльності, оголошення всіх її форм протизаконними, а також на активізацію співробітництва у існуючих двосторонніх, багатосторонніх механізмів та угод [1].

У Резолюції висловлювалась заклопотаність пов'язана з існуванням тісного зв'язку між міжнародним тероризмом і транснаціональною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків, відмиванням грошей, незаконним обігом зброї та незаконними перевезеннями ядерних, хімічних, біологічних та інших потенційно смертоносних матеріалів. національному, субрегіональному, регіональному та міжнародному рівнях з метою посилення всесвітньої реакції на цей серйозний виклик та загрозу міжнародній безпеці [1].

Водночас Конгрес США прийняв закон про надання Президенту країни Дж. Бушу повноважень на застосування збройних сил без попереднього узгодження із законодавчим органом країни, а представники США та Великобританії в ООН проінформували, що військова операція в Афганістані буде здійснюватися згідно зі 51-ю статтею Статуту ООН в порядку реалізації їх невід'ємного права на індивідуальну та колективну самооборону. Таким чином, військово-політичне керівництво отримало змогу легітимно втрутитися на територію Афганістану та застосовувати воєнну силу [1].

У результаті 7 жовтня 2001 р. сили антитерористичної коаліції на чолі з Центральним командуванням ЗС США розпочали військову операцію проти руху «Талібан», який відмовився здійснити екстрадицію та переховував на своїх підвладних територіях Усаму бен Ладена та терористичного угруповання «АльКаїда» на території Афганістану.

В меті цієї операції було закладено повну ліквідацію сприятливих умов для діяльності міжнародних терористичних організацій на території Афганістану, знищення їх бази збройних угруповань та дезорганізація системи управління, усунення від влади руху «Талібан» [7].

План операції передбачав два головні етапи, руху «Талібан» стосувався перший етап, який ніс за собою нанесення ракетно-авіаційних ударів, зокрема через повітряний простір Пакистану. Удари стосувались військової інфраструктури талібів, а саме: аеродроми, командні пункти, система ППО, мости, місця дислокації підрозділів в районах Кабулу, Кандагару та Джелалабад [7].

Однією зі складових операції «Непохитна свобода» було надання термінової гуманітарної допомоги населенню Афганістану за допомогою військово-транспортної авіації ВПС США. Зона проведення операції «Непохитна свобода» охоплювала всю територію Афганістану, окремі райони Пакистану поблизу афгано-пакистанського кордону, а також прилеглу акваторію Аравійського моря. Крім того, ряд країн Середньої Азії (зокрема, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан) надали згоду на розташування на своїй території контингентів збройних сил коаліції [21].

У ході бойових дій сили талібів поступово зазнавали поразки та втрачали контроль над північними й центральними районами Афганістану. Останніми оплотами керівництва руху «Талібан» стали місто Кандагар і гірська фортеця Тора-Бора. У цих районах зосереджувалося близько 17 тисяч бійців, серед яких приблизно п'ять тисяч становили іноземні найманці – переважно громадяни Пакистану, арабських країн, Чечні, Бангладешу та інших держав. Після падіння Кандагару та захоплення Тора-Бора організований спротив талібів було остаточно зламане, і вони змушені були перейти до тактики партизанської війни. В цілому військова кампанія, що тривала до кінця листопада, завершилася на користь Сполучених Штатів Америки та їхніх союзників [65].

Ключовим результатом антитерористичної операції стало те, що Сполученим Штатам Америки протягом відносно короткого періоду, за підтримки збройних формувань Північного альянсу, вдалося придушити відкритий опір талібів, зруйнувати політичну інфраструктуру режиму «Талібан» в Афганістані та

сформувати в Кабулі тимчасовий уряд. Водночас повного досягнення поставлених цілей не відбулося, оскільки ліквідувати керівництво «Талібану» та «Аль-Каїди» не вдалося. Представники обох організацій перейшли у підпілля, відмовившись від подальшого ведення відкритих бойових дій на території Афганістану. Їхня діяльність набула нового характеру - зосередження зусиль на здійсненні диверсійно-терористичних операцій у різних регіонах світу, включно з територією Сполучених Штатів [48].

У відповідь на зміну воєнно-політичних умов керівництво руху «Талібан» ухвалило рішення перейти до єдиної реалістичної форми збройної активності – партизанської війни. Така тактика відповідала традиційним для ісламістських фундаменталістських угруповань методам ведення боротьби за умов втрати централізованого управління та ресурсної бази.

Після падіння Кабулу в листопаді 2001 р. Організація Об'єднаних Націй запрошує до конференції в Бонні, Німеччина, найбільш помітні афганські угруповання, і групу на чолі з колишнім королем (але не талібами). 5 грудня 2001 р. фракції підписали Боннську угоду, схвалену Резолюцією Ради Безпеки ООН 1383. Угода, яка, як повідомляється, була досягнута за значної дипломатичної допомоги Ірану через підтримку Іраном фракції Північного альянсу, встановлює Хаміда Карзая як тимчасового главу адміністрації та створює міжнародні миротворчі сили для підтримки безпеки в Кабулі. Голова Тимчасової адміністрації Афганістану Карзай обраний головою перехідного уряду країни. Його вибір відбувається під час екстреної лойя-джирги, зібраної в Кабулі, в якій взяли участь 1550 делегатів (у тому числі близько 200 жінок) з 364 районів Афганістану. Карзай, лідер могутнього племені Попалзай Дурраніпаштунів, повернувся до Афганістану з Пакистану після терактів 11 вересня, щоб організувати пуштунський опір талібам [48].

Президент Буш закликав до відновлення Афганістану у виступі у Військовому інституті Вірджинії. «Допомагаючи побудувати Афганістан, вільний від цього зла, і є кращим місцем для життя, ми працюємо в найкращих традиціях Джорджа Маршалла», – говорить він, викликаючи план Маршалла після Другої світової війни, який відродив Західну Європу. Сполучені Штати та їхні союзники не наближаються до витрат на відбудову, схожих на план Маршалла, для Афганістану. США Конгрес виділяє понад 38 мільярдів доларів на гуманітарну допомогу та допомогу у відбудові Афганістану з 2001 по 2009 рік [31].

В історичному національному голосуванні президент Хамід Карзай став першим демократично обраним главою Афганістану. Виборці виявлялися у великій кількості, незважаючи на погрози насильства та залякування зі сторони талібів. Карзай перемагає з 55 відсотками голосів, тоді як його найближчий суперник, колишній міністр освіти Юніс Кануні, опитує 16 відсотків. Перемога Хаміда Карзая на виборах була затьмарена звинуваченнями в шахрайстві з боку його опонентів і викраденням трьох іноземних працівників ООН на виборах бойовиками. Але вибори, тим не менш, вітались як перемога для травмованої конфліктами та громадянською війною нації. До прикладу, афганці брали участі у виборах з 1969 р. і аж до 2004 р., коли вони віддавали бюлетені на парламентських виборах під час правління короля Мохаммеда Захіра Шаха [48].

Президент Афганістану Хамід Карзай і президент США Джордж Буш випустили спільну декларацію, яка демонструвала їх, як стратегічних партнерів. Декларація давала американським військам доступ до афганських військових об'єктів для продовження «війни проти міжнародного терору і боротьби з насильницьким екстремізмом». Мета альянсу, про яку йшлося в угоді, полягала в тому, щоб «зміцнити американсько-афганські зв'язки і допомогти забезпечити довгострокову безпеку, демократію і процвітання Афганістану». Крім того, угода закликала Вашингтон «допомогти організувати, навчити, оснастити та

підтримувати афганські сили безпеки, оскільки Афганістан мав розвивати у свою чергу, здатність взяти на себе цю відповідальність» і продовжувати відбудову економіки країни та політичної демократії [31].

У 2007 р. стало відомо, що сумнозвісний військовий командир талібів Мулла Дадулла був убитий під час спільної операції афганських, американських і натовських сил на півдні Афганістану. Вважається, що Дадулла був лідером партизанських сил у війні в провінції Гільменд, підбурюючи терористів-смертників і наказуючи викрадати жителів Заходу. Цей факт, свідчив про пониження військової дієздатності талібів, які довго тримались у бойовій готовності завдяки партизанській діяльності та тіньовому управлінні в провінціях.

У серпні 2008 р. розслідування Афганістану та ООН показали, що в результаті помилкового вогню з американського бойового корабля загинули десятки афганських цивільних осіб у районі Шинданд на заході провінції Герат, що викликало засудження з боку президента Афганістану Хаміда Карзая та підкріпило заяви талібів про те, що сили коаліції не можуть захистити населення [48].

У 2009 р. президент США Барак Обама оголосив про плани відправити ще сімнадцять тисяч військовослужбовців в зону бойових дій. Обама підтвердив заяви передвиборної агітації, що Афганістан є більш важливим фронтом США проти терористичних сил. Підкріпленням зосередженим на протидії «відродженому» талібам і припиненню потоку іноземних бойовиків через афгансько-пакистанський кордон на півдні. Виступаючи на збільшенні військ, міністр оборони Роберт Гейтс описував початкову місію в Афганістані як «занадто широку» і закликав до встановлення обмежених цілей, таких як запобігання та обмеження безпечних притулків терористів [75].

Президент Обама оголосив нову стратегію військових зусиль, пов'язуючи успіх в Афганістані зі стабільним Пакистаном. Опираючись на ці данні ми

зазначаємо, що зміна стратегії полягала і у тому що, у США вибудовувалась нова взаємодія з Пакистаном як регулятором дій в Афганістані. Основна мета стратегії, як зазначено в міжвідомчій білій книзі, полягала в тому, щоб «зірвати, демонтувати і перемогти Аль-Каїду та її безпечні притулки в Пакистані, а також запобігти їх поверненню до Пакистану чи Афганістану». Стратегія закликає до скорочення допомоги Пакистану і суворого стандарту вимірювання прогресу в боротьбі з «Аль-Каїдою» і «Талібаном». Президент Афганістану Хамід Карзай вітав цю стратегію, заявляючи, що цей план наблизить Афганістан і міжнародне співтовариство до успіху. Високопоставлені військові чиновники і командири США, змінюючи курс адміністрації Буша, закликали країни НАТО постачати невійськові активи в Афганістан. Чиновники наголошували та звертали увагу на необхідності для членів НАТО активізуватися в побудові афганського громадянського суспільства. Дводенний саміт НАТО на початку квітня 2009 р. завершився обіцянкою країн НАТО направити ще п'ять тисяч військовослужбовців для підготовки афганської армії і поліції, а також забезпечити безпеку для серпневих президентських виборів в країні [75].

У січні 2012 р. таліби уклали угоду про відкриття офісу в Катарі, що було кроком до мирних переговорів, які Сполучені Штати розглядали як вирішальну частину політичного врегулювання для забезпечення стабільного Афганістану. Згодом через два місяці таліби призупинили попередні переговори, звинувативши Вашингтон у відмові від обіцянок зробити значущі кроки в напрямку обміну полоненими. У лютому, США Міністр оборони Леон Панетта оголосив про план Пентагону завершити бойові завдання вже в середині 2013 р. і перейти на першу роль допомоги в галузі безпеки в Афганістані. Президент Афганістану Хамід Карзай вимагав вивести іноземні війська з сільських форпостів і обмежитися військовими базами, що, на думку аналітиків, значно прискорювало темпи переходу від НАТО до афганського контролю. У 2014 р. Барак Обама оголосив про

графік виведення більшості американських військ з Афганістану до кінця 2016 р. [8].

У 2017 р. відбулись вибори президента США за якими і змінилась стратегія та риторика щодо становища Афганістану та боротьби з тероризмом. Відрізняючи свою політику від політики Обами, Дональд Трамп зазначав, що рішення про вихід будуть засновані на умовах на місцях, а не на довільних термінах, які нічого не гарантують. Трамп залучив Індію відігравати більшу роль у відновленні Афганістану, одночасно критикуючи Пакистан за переховування повстанців. Він також обіцяв послабити обмеження на бойові дії, коли Організація Об'єднаних Націй зазначала про зростання жертв серед цивільного населення, спричинених афганськими та коаліційними авіа ударами, політичне врегулювання зі стороною «Талібану» на той час не розглядалося. У той час таліби здійснюють серію масових терактів у Кабулі, в результаті яких загинуло понад 115 людей. Прикметним є те що, напади відбувалися в той час, коли адміністрація Трампа реалізовувала свій план в Афганістані, розгортаючи війська по всій сільській місцевості Афганістану, щоб консультувати афганські бригади та завдавати повітряних ударів по лабораторіях опіуму, щоб спробувати знищити фінанси талібів. Адміністрація Трампа також відрізала Пакистану допомогу в галузі безпеки на мільярди доларів, звинувачуючи у підтримці терористів та їх переховуванні [31].

Проте не дивлячись на наростаючу ескалацію, пошуки мирних переговорів продовжувались і стали більш сприятливими у кінці 2018 р., зокрема йшлося про зустріч у столиці Катару - Досі між представниками руху «Талібан» та Сполучених Штатів Америки. У лютому 2019 р. відбулись переговори між американським спецпредставником Залмайом Халілзадом і високопоставленим офіційним представником талібів муллою Абдулою Гані Барадаром у яких йшлося про виведення військ США з Афганістану в обмін на зобов'язання талібів блокувати

міжнародні терористичні групи від роботи на афганській території. Також Халілзад заявив, що Сполучені Штати наполягатимуть на тому, щоб таліби погодилися взяти участь у внутрішньо афганському діалозі щодо політичної структури країни та припиненні вогню. Проте через тиждень після переговорів президент Трамп зірвав можливі мирні переговори з лідерами талібів, через загибель американського солдата під час нападу талібів. Талібан у свою користь заявив, що готовий до мирного врегулювання, але використовуючи тактику терору та залякування заявляв, що при зриванні переговорів кількість жертв зростатиме. Виходячи з цих фактів, ми зазначаємо, що частково рух «Талібан» через призму років частково змінився та став відкритим до пошуків міжнародного визнання, проте характер самого угруповання залишився жорстким та не готовим до вагомих змін у демократичну та гуманну сторону [12].

У 2020 р., 29 лютого, у столиці Катару місті Доха спеціальний представник США Залмай Халілзад та представник руху «Талібан» (Ісламський Емірат Афганістан) мулла Абдул Гані Барадар підписали мирну угоду, що стала знаковим етапом у міжнародних зусиллях з припинення майже 19-річного збройного конфлікту в Афганістані. Розглядаючи цей аспект, слід зазначити вагомий факт, що рух «Талібан» на офіційному рівні в США ніколи не визнавався як терористична організація, відповідно американці не вели переговори з терористам, що не псувало репутацію країни та давало можливість демонструвати переговори на світовому рівні [12].

Документ розглядався як потенційний поворотний момент, покликаний створити умови для завершення війни та започаткувати політичне врегулювання. Ключовим положенням угоди було зобов'язання Сполучених Штатів провести поетапне, але повне виведення своїх збройних сил та військового персоналу союзників. Це включало недипломатичних цивільних службовців, військових радників, інструкторів, а також представників приватних військових компаній.

Строк виконання цих зобов'язань становив 14 місяців. Відповідно до домовленостей, протягом 135 днів чисельність американського контингенту мала бути скорочена з приблизно 12 000 до 8 600 військовослужбовців, а сили міжнародної коаліції зобов'язувалися повністю залишити п'ять визначених військових баз. Ці заходи позиціонувалися як перший етап процесу деескалації та побудови механізмів стабільності в регіоні.

Водночас рух «Талібан» мав вжити систему комплексних заходів, а саме: розпочати боротьбу з терористичними організаціями на території Афганістану, запобігати їхньому проникненню в інші регіони та вести посилений контроль щодо утворення нових угруповань. Проте, рух «Талібан» не взяв на себе жодних зобов'язань із роззброєння, розпуску своїх загонів, передачі під контроль уряду певних територій, стратегічних або тактичних позицій чи інших зобов'язань, що могли би послабити його бойовий і наступальний потенціал. Окрім, цього у документі не згадується про «Аль-Каїду» як терористичну організацію, хоч у всіх списках та за характеристиками учасники угруповання є терористами. Показовим є те, що на цьому настояли саме лідери талібів, які зберігали свою прихильність до «Аль-Каїди». Підкріплював це і факт того, що лідери «Аль-Каїди» на початку своєї діяльності давали клятву лідерам руху «Талібан». Зокрема, першим це зробив Усама бен Ладен, давши «баят» (присягу на вірність муллі) – Мухаммеду Омару, а потім і сьогоdnішньому лідерові Хайбатуллі Ахунзаді. Зрозумілим фактом є те, що цей обряд був швидше формальністю та давньою традицією, яка в сучасному світі не мала ваги, проте для «антимодерністичних» талібів - залишалась важливою [11].

Один з лідерів «Талібану» мулла Абдул Гані Барадар запевняв, що таліби дотримуватимуться угоди зі США. Він висловив сподівання, що такі країни як Пакистан, Індонезія, Китай та росія візьмуть участь у майбутній розбудові

Афганістану. Результатом підписання угоди в Досі став початок внутрішньоафганських мирних переговорів [11].

У тому ж році в Досі представники руху «Талібан», уряду Афганістану та громадянського суспільства вперше за майже двадцятирічний період збройного конфлікту провели прямі переговори у форматі безпосередньої зустрічі. Початок цього діалогу був суттєво відкладений унаслідок складного процесу обміну полоненими, передбаченого попередньою американсько-талібською угодою. Переговори розпочалися лише після виконання афганським урядом ключової умови - звільнення п'яти тисяч утримуваних бойовиків руху «Талібан» [12].

У вступних заявах обидві сторони задекларували готовність сприяти встановленню всеосяжного та стійкого миру в Афганістані, а також визначенню політико-правових засад функціонування афганського суспільства після повного виведення військ США. Представники уряду наполягали на негайному запровадженні режиму припинення вогню як необхідної передумови подальшого політичного врегулювання, тоді як делегати руху «Талібан» підтвердили своє прагнення до формування системи державного управління, побудованої на їхньому баченні ісламських норм і принципів. Таким чином, початок міжафганських переговорів окреслив як спільну готовність до діалогу, так і глибинні ідеологічні розбіжності, що потенційно ускладнювали вироблення узгодженого бачення майбутнього Афганістану [48].

Виконувач обов'язків міністра оборони США Крістофер К. Міллер в листопаді 2020 р. оголосив, про намір адміністрації скоротити американський військовий контингент в Афганістані до 2 500 військовослужбовців до середини січня - за кілька днів до інавгурації новообраного президента Джозефа Байдена. Значна частина сил уже була виведена на попередньому етапі, відповідно до угоди між США та рухом «Талібан», укладеної у лютому. Таким чином, адміністрація президента Дональда Трампа фактично просувалася до реалізації своєї

передвиборної обіцянки щодо припинення участі Сполучених Штатів у так званих «вічних війнах» [11].

Оголошення про чергове скорочення контингенту прозвучало на тлі застою в міжафганських мирних переговорах, а також продовження серії летальних атак, здійснюваних бойовиками руху «Талібан» та іншими екстремістськими угрупованнями. У цьому контексті постали серйозні сумніви щодо стабільності та безпеки в країні та здатності афганських сил самостійно утримувати контроль над територіями.

Після інавгурації президент Джо Байден заявив, що Сполучені Штати не дотримуються встановленого американо-талібською угодою терміну повного виведення військ до 1 травня, натомість запропонував нову дату завершення операції – 11 вересня 2021 р., символічно приурочену до двадцятої річниці терористичних атак 2001 р. Він мав чіткий намір завершити найдовшу війну за участі США в історії [5].

Відповідно до оновленого плану, решта приблизно 3 500 американських військовослужбовців, які все ще перебували на території Афганістану, мали бути виведені незалежно від перебігу внутрішньоафганських переговорів чи інтенсивності нападів з боку руху «Талібан» на підрозділи афганських сил безпеки та цивільне населення. Свої контингенти також зобов'язалися вивести союзники США – держави-члени НАТО, що брали участь у місії.

Попри рішення про виведення військ, Байден наголосив на намірі Вашингтона продовжувати підтримку афганських національних сил безпеки, а також сприяти подальшому розвитку мирного процесу через дипломатичні та економічні інструменти [5].

У відповідь рух «Талібан» заявив, що не братиме участі в жодних міжнародних чи внутрішньоафганських конференціях, присвячених майбутньому Афганістану, доки всі іноземні війська не залишать територію країни, що

підкреслило напруженість у переговорах та можливі ризики зриву політичного врегулювання.

У відповідь на стрімке погіршення ситуації з безпекою та загрозу для дипломатів і цивільних осіб США було розгорнуто близько шести тисяч американських військовослужбовців із завданням забезпечити евакуацію американського, союзного та міжнародного персоналу. Вони були також спрямовані на гарантування безпеки в міжнародному аеропорту Кабула, де виник хаос, оскільки тисячі афганців у відчаї намагалися залишити країну.

Джо Байден заявляв, що американські військові сприятимуть евакуації десятків тисяч афганців, які співпрацювали зі Сполученими Штатами як перекладачі, консультанти та співробітники місій. Крім того, адміністрація розширила можливості отримання статусу біженця для вразливих категорій афганських громадян, включно з правозахисниками, журналістами та представницями громадських організацій, що перебувають під загрозою переслідувань з боку режиму «Талібів» [54].

Підсумовуючи, ми хочемо звернути увагу на кінцевий результат операції «Непохитна свобода», оскільки початкова мета яка була закладена в її основі, а саме боротьба на міжнародному рівні з тероризмом частково трансформувалась в силу багаторічної затримки американських військових на території Афганістану. Протягом років змінилась і риторика США щодо талібів, зокрема залежно від чинного президента, проте якщо у перші роки вектор був зосереджений на боротьбі проти тероризму, а потім переріс у винищення талібів та призупинення гуманітарної кризи. У останні роки (2020–2021 рр.) операція йшла не лише на військовому рівні, а і дипломатичному, адже США розглядало талібів, як помічників з боротьби та викорінення тероризму, радше ніж тотальних ворогів. Підтвердженням цього стала угода в столиці Катару-Досі, де було підписано епохальну угоду за оцінкою політологів, адже США шукало та надавало нові

шляхи пошуку примирення. Трансформація руху також помітна, проте консервативність, принциповість та слідування старим племінним та формальним традиціям залишається вищою, а ніж бажання міжнародного визнання та співпраці. Загалом протягом 2001–2021 рр. військовим силам США вдалось розгромити «Талібан» та переформувати його відкриту діяльність у партизанську, але не вдалось знешкодити та викоринити з Афганістану підтвердженням цього є швидке повернення, а саме за два дні після виведення американських військ тих самих талібів та захоплення Кабул.

4.2 Колапс державних інституцій та повернення руху «Талібан» до влади

Раптовий і стрімкий колапс державних інституцій Афганістану влітку 2021 р. став одним із найрезонансніших геополітичних потрясінь початку XXI ст. Формально десятиліттями підтримувані міжнародною спільнотою, афганські урядові структури виявилися неспроможними забезпечити стійкість системи управління та безпеки після швидкого згортання зовнішньої військової підтримки. Вакуум влади, що утворився на тлі інституційної слабкості, політичної фрагментації та кризи легітимності уряду, створив сприятливі умови для стрімкого реваншу руху «Талібан». Повернення талібів до влади не лише трансформувало внутрішньополітичний ландшафт Афганістану, але й кардинально змінило регіональні баланс сил, актуалізувавши питання безпеки, гуманітарної стабільності та міжнародного правопорядку.

15 серпня 2021 р. зіткнувшись із мінімальним збройним опором, підрозділи руху «Талібан» увійшли до Кабула та протягом кількох годин після втечі президента Ашрафа Гані до Узбекистану, встановили контроль над президентським палацом. Представники талібів заявили про готовність розпочати

переговори з афганськими посадовцями з метою формування «відкритого та інклюзивного ісламського уряду». На цьому тлі колишній президент Хамід Карзай та Абдулла Абдулла, який обіймав посаду керівника виконавчої влади при уряді Гані, оголосили про створення координаційної ради для забезпечення мирного переходу влади [12]. Стрімке захоплення Кабула стало кульмінацією масштабного наступу талібів, у ході якого вони встановили контроль над усіма, за винятком двох, провінційними центрами та ключовими прикордонними пунктами. У низці регіонів афганські сили безпеки, за повідомленнями, вступали в переговори щодо капітуляції або уникали бойових зіткнень, що додатково прискорило крах урядового контролю.

Після остаточного падіння уряду Афганістану 31 серпня 2021 р., аналітики США та інших країн взялись за з'ясування причин та допущених помилок, які могли б призвести до повернення талібів та різкому відходу від демократії. У статті видання «The New York Times» зазначається влучна думка експертів, що ситуації, яка склалась в Афганістані після виходу американських військ. Крах афганської державності у 2021 р. значною мірою був обумовлений глибокою та системною кризою легітимності, яка сформувалася внаслідок тривалого накопичення інституційних, політичних і соціальних дисфункцій. Передумови цієї кризи мали комплексний, багаторівневий характер і проявлялися в низці структурних чинників [70].

По-перше, Конституція 2004 р. закріпила модель високої централізації державного управління, що істотно обмежувала канали політичної участі населення та не забезпечувала ефективних механізмів демократичного контролю за діяльністю органів влади. За таких умов розрив між задекларованими намірами міжнародних партнерів щодо сприяння демократизації та фактичними умовами функціонування держави поступово поглиблювався, підриваючи довіру громадян до державних інституцій [69].

По-друге, діяльність міжнародної коаліції протягом усього періоду інтервенції залишалася зосередженою переважно на протидії повстанським рухам та зміцненні виконавчих структур влади. Така стратегічна орієнтація суттєво відрізнялася від завдань комплексного державотворення та нерідко вступала у суперечність із ними. Значні фінансові ресурси, що надходили від міжнародних донорів, розподілялися в умовах недостатнього моніторингу та інституційної підзвітності. Унаслідок цього замість реформування наявних державних інститутів нерідко створювалися паралельні організаційні структури, які фактично дублювали або підміняли функції офіційних органів управління, що додатково знижувало їхню легітимність та ефективність [70].

По-третє, особливості політичного стилю правління президента Ашрафа Гані (2014–2021 рр.) істотно прискорили процес інституційної деградації. Гані здійснював управління, спираючись на обмежене коло політичних союзників і не маючи широкої суспільної підтримки, що ускладнювало забезпечення внутрішньої стабільності. Концентрація ключових повноважень у руках президента, поєднана з практиками політичної ізоляції окремих етнічних груп, сприяла посиленню міжгрупових напружень і зростанню недовіри до центральної влади. Попри очікування міжнародної спільноти щодо технократичного характеру його правління, з огляду на академічну підготовку та досвід роботи у міжнародних фінансових інституціях, реальна управлінська практика Гані дедалі частіше демонструвала риси персоналізованого та централізованого політичного контролю [12]. Це, своєю чергою, призвело до подальшої ерозії легітимності державних інститутів і прискорило їхній остаточний крах.

Захопивши владу таліби почали демонструвати так зване розуміння народу та їхні скарги на теперішній устрій в країні та колишню владу, використовуючи стару тактику впливу на населення. Показовим є те, що після захоплення президентського палацу «Талібан» почав масово поширювати відео- звернення

на фоні розкішного життя колишніх посадовців, що для цивілізованих людей демонструвало відсталість, проте для афганців це було фактом прірви між їхнім життям та життям колишнього уряду [27].

Таліби захопили владу 15 серпня, проте їм знадобилося три тижні аби сформувати новий тимчасовий уряд до якого увійшли: мулла Хассан Ахунда, як тимчасовий прим'єр- міністр, мулла Абдула Гані Барадара (який очолював політичну посаду талібів у Досі) та Мавлаві Абдула Салама Ханафі (члена переговорної групи Дохи). Духовним лідером руху став, Хібатулла Ахундзада, як Амір аль-Момінін (командувач вірних) [78].

Попри встановлення контролю над територією країни, рух «Талібан» станом на 2021 рік не досяг повної інституційної консолідації влади та демонстрував низку практик, що відрізняються від політики, яку він проводив під час свого попереднього правління у 1996–2001 рр. Зокрема, керівництво не запровадило повної заборони на присутність жінок у публічному просторі. Діяльність початкових навчальних закладів для дівчат наразі дозволена, тоді як середні школи та університети для жінок залишаються зачиненими відповідно до рішень, які таліби позиціонують як тимчасові. Режим також не відновив вимогу обов'язкового носіння паранджі та не наполягає на супроводі жінок чоловічим родичем (махрамом) під час пересування. Крім того, на відміну від практик кінця 1990-х років, не запроваджено заборони на прослуховування чи виконання музики, так само як і не встановлено обов'язкових норм щодо зовнішнього вигляду чоловіків, зокрема щодо носіння бороди [23].

Проте, якщо проводити аналогію з сьогоденням то кількість заборон повернулась, а той значно збільшилась. Наприклад, у 2024 р. таліби заборонили жінкам пересуватись без супроводжуючого чоловічої статі (близького родича), заборонено говорити або сміятись в публічних місцях, робити фото навіть у себе в дома. Заборони дійшли і зовнішнього вигляду, зокрема тепер має бути закрите усе

тіло, включаючи пальці рук та очі, за порушення передбачене покарання- побиття палками. Дозволяється лише чорний колір, білий колір є під заборонаю для усіх, оскільки це колір прапору руху «Талібан», тому він є священним. Заборони торкаються взуття на підборах або іншого, яке дає змогу почути жіночу ходу. Аналізуючи інтерв'ю та медіа ресурси жінки Афганістану здебільшого стурбовані відсутністю доступу до медицини та освіти, оскільки можливість для дівчаток та жінок лежить під заборонаю, включаючи початкові школи, середні школи та університети [30].

У вересні 2021 р., через місяць після відновлення контролю над країною, таліби призупинили дію афганської конституції 2004 року. Як зазначив колишній міністр афганського кабінету міністрів, «уряд талібів «не базується на жодній конкретній конституції» [54].

На даний момент рух «Талібан» керує Афганістаном без формальної конституції, книга 2022 р. Абдула Хакіма Хаккані, одного з найвпливовіших релігійних діячів організації та чинного голови Верховного суду Талібану, під назвою «Ісламський Емірат і його система», є найбільш значущою спробою систематизувати філософські та правові засади, на яких ґрунтується політика руху. Підтримана лідером Талібану Хайбатуллою Ахундзадою, який написав передмову до видання, книга забезпечує комплексну і достовірну нормативну експозицію принципів функціонування відродженої держави Талібан.

Хоча частина тексту має теоретичний юриспруденційний характер, у книзі чітко окреслено ключові аспекти держави, що базується на шаріа, зокрема: збройних сил, джерела ісламського законодавства, статус звичаю (*urf*), питання освіти та положення жінок у суспільстві. Обговорюючи принципи належного ісламського управління, Хаккані спирається на основні джерела ісламу – Коран і сунну, а також на традиції Ханафітської школи юриспруденції. За його концепцією, шаріа є повним і остаточним нормативним підґрунтям управління, що

має пріоритет над будь-якими конституційними ініціативами або спробами створення світської правової системи [78].

Проведений аналіз військового втручання США в Афганістан та трансформації руху «Талібан» засвідчує складність і багатовимірність політичних процесів, що розгорталися упродовж 2001–2021 рр. Операція «Непохитна свобода», яка розпочалася як реакція на теракти 11 вересня 2001 р., продемонструвала здатність міжнародної коаліції швидко нейтралізувати відкритий опір талібів і зруйнувати їхню політичну інфраструктуру. Однак успіхи на початковому етапі не переросли у сталий державотворчий результат. Значні людські, фінансові та технічні ресурси, спрямовані на підтримку афганських інститутів, не стали основою для формування функціональної, легітимної та інклюзивної системи управління.

Подальший розвиток подій показав системну суперечність між заявленими цілями міжнародної коаліції та реальними інструментами їх досягнення. Переважно безпековий фокус інтервенції, поєднаний з надмірною централізацією державної влади відповідно до Конституції 2004 р., породив інституційний дисбаланс. Ухил у бік зміцнення виконавчих структур без належного розвитку демократичних механізмів політичної участі сприяв відчуженню значних сегментів суспільства від держави. Поширеність паралельних організаційних механізмів, створених міжнародними донорами в обхід офіційних державних інститутів, ще більше послабила їхню легітимність і перешкоджала формуванню стійкої адміністративної системи [77].

Крах державних інституцій у 2021 р. слід розглядати як наслідок глибокої структурної кризи легітимності, що накопичувалася протягом десятиліть. Політичний стиль правління президента Ашрафа Гані, для якого були характерні персоналізм, концентрація влади та обмежене залучення суспільно-політичних груп, прискорив процес інституційної дезінтеграції. У поєднанні з корупційністю

державного апарату, фрагментованістю політичних еліт і залежністю від зовнішньої військової підтримки це створило умови, за яких державні структури виявилися неспроможними до самостійного функціонування.

На цьому тлі рух «Талібан» продемонстрував здатність до стратегічної адаптації. Попри втрату влади у 2001 р., його керівництво зуміло перебудувати тактику - від відкритого протистояння до партизанської боротьби, ефективно використовуючи етнополітичні суперечності, слабкість державних інститутів та місцеву соціальну базу. Крім того, поступова інтеграція у дипломатичний простір, зокрема через переговори в Досі, свідчила про прагнення руху адаптувати політичну риторику без відмови від фундаментальних ідеологічних засад.

Повернення «Талібану» до влади в серпні 2021 р. стало показником не стільки військової переваги, скільки системної неспроможності афганської держави забезпечити власну життєздатність. Попри окремі спроби продемонструвати поміркованішу модель управління у порівнянні з першим періодом владарювання, подальші практики режиму засвідчили відновлення жорсткого контролю над соціальною сферою, зокрема обмеження прав жінок та згортання конституційного порядку.

Отже, досвід Афганістану доводить, що зовнішня підтримка, навіть масштабна та тривала, не може бути ефективною без внутрішньої політичної єдності, врахування особливостей державотворчих процесів та здатності інституцій адаптуватися до суспільних потреб. Стратегічні прорахунки міжнародної коаліції, внутрішня слабкість афганської політичної системи та цілеспрямована адаптаційна тактика «Талібану» у своїй сукупності зумовили трансформацію політичного ландшафту країни та визначили її подальший розвиток у напрямку повернення до авторитарно-релігійної моделі управління.

ВИСНОВКИ

З огляду на сучасне становище Афганістану, багаторічну гуманітарну кризу та чисельні порушення міжнародного права, рух «Талібан» все більше зацікавлює світову спільноту, аналітиків та політологів. Прогнозовані загрози, щодо проблем та конфліктів, які наростали у прикордонних територіях Афганістану з Пакистаном стали реальними у 2025 році, проте питання безпеки Центральної Азії порушували і інші країни: Таджикистан, Киргизстан, Китай. Оскільки, окрім збройних конфліктів ці країни мали острах, щодо підтримки талібами інших малих терористичних, екстремістських груп на своїх територіях. Ці настороги мали своє підґрунтя, адже світовій спільноті було відомо про прихильність руху «Талібан» до колишньої «Аль-Каїди» та підтримки зі сторони обох лідерів, тим більше не бажання мулли Омара здійснити екстрадицію Усами бен Ладена призвело до вторгнення іноземних військ, що залишило вагомий відбиток на становищі Афганістану.

Проведене комплексне дослідження дало змогу досягти поставленої мети, а саме – всебічно проаналізувати політичну еволюцію радикального ісламістського руху «Талібан» та з'ясувати його вплив на суспільно-політичні процеси Афганістану у 1994–2021 рр. На основі опрацьованого матеріалу підтверджено, що феномен «Талібану» є багатоплановим політичним, соціальним та ідеологічним явищем, яке неможливо пояснити лише релігійним чинником. Його становлення та трансформація зумовлені поєднанням історичних, геополітичних, етнічних і соціально-економічних передумов, що вимагає міждисциплінарного підходу для комплексного розуміння специфіки його діяльності.

Проведено аналіз наукових праць, присвячених історії, ідеології та політичній практиці руху «Талібан». Історіографічний огляд охопив як українські, так і зарубіжні дослідження, що варіюються від теоретичного осмислення

ісламістських рухів до емпіричного аналізу збройних повстань, племінних структур та зовнішньополітичної поведінки талібів. Джерельна база комплексна та репрезентативною, включаючи нормативні документи, резолюції міжнародних інституцій, статистичні та аналітичні звіти, а також польові дослідження та матеріали міжнародних ЗМІ.

З метою забезпечення наукової глибини та методологічної цілісності в роботі застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів. Системний підхід дав змогу розглянути «Талібан» не лише як релігійно-політичне угруповання, а як складний соціально-політичний механізм, що функціонує в умовах племінної структури, зовнішнього втручання та нестабільності внутрішніх інституцій. Методи аналізу та синтезу забезпечили можливість розчленування досліджуваного явища на ключові елементи – ідеологію, організаційну структуру, соціальну політику, моделі управління – та подальшу інтеграцію результатів для формування цілісного уявлення про природу руху. Історичний метод дозволив простежити трансформацію «Талібану», від появи у 1990-х роках до другого приходу до влади у 2021 р., а порівняльний метод – зіставити особливості першого і другого періодів його правління, виявивши зміни у стратегіях, методах адміністрування та взаємодії з населенням.

У ході дослідження доведено, що ключовими чинниками виникнення «Талібану» стали тривала війна, руйнування державних інституцій, племінна фрагментація афганського суспільства, а також діяльність медресе та вплив пакистанського фактору. Виявлено, що етнічний компонент – зокрема домінування пуштунської більшості – визначив соціальну базу руху та його здатність отримувати підтримку серед племінних структур. Геополітичні дисбаланси, суперництво регіональних держав і зовнішнє фінансування також сприяли поширенню режиму талібів.

Досліджено специфіку організаційної побудови руху, яка поєднує централізоване стратегічне керівництво з децентралізованими мережевими структурами на місцях. Така модель забезпечила «Талібану» гнучкість, адаптивність і високий рівень стійкості до зовнішнього військового тиску. Встановлено, що система управління ґрунтується на поєднанні релігійного права, племінних норм і авторитарних практик контролю над населенням, що призвело до масштабних порушень прав людини, особливо щодо жінок і національних меншин.

Аналіз зовнішньополітичних аспектів засвідчив, що діяльність «Талібану» суттєво впливає на регіональну безпеку. Повернення руху до влади у 2021 р. спровокувало загострення транскордонного тероризму, активізацію пов'язаних угруповань, посилення наркотрафіку та міграційних потоків. Показано, що міжнародна ізоляція режиму зумовлена не лише історичними зв'язками з «АльКаїдою», а й нездатністю адаптуватися до принципів сучасного державного управління.

Особливу увагу приділено соціальним наслідкам політики талібів, серед яких: згорання системи освіти для жінок, деградація медичної інфраструктури, цензура інформаційного простору та обмеження діяльності гуманітарних організацій. Встановлено, що ці процеси формують гуманітарну кризу, масштаби якої мають довгострокові наслідки для афганського суспільства.

Таким чином, радикальний ісламістський рух «Талібан» є складним політичним актором, чия діяльність визначає характер політичного розвитку Афганістану та впливає на ситуацію безпеки у широкому регіональному контексті. Його виникнення, становлення і повернення до влади демонструють взаємозв'язок між історичними конфліктами, внутрішньою соціальною структурою та зовнішньополітичними чинниками. Ефективне розуміння феномену «Талібану» та вироблення дієвих політичних стратегій щодо Афганістану потребує

інтегрованого підходу, який враховуватиме етнополітичні, релігійні, соціально-економічні та безпекові аспекти, що формують сучасний афганський політичний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бортник Н. П., Ковалів М. В., Єсімов С. С. Діяльність ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 831–836. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.138>
2. Брожина В. Поняття «ісламський радикалізм»: сутність та варіанти інтерпретації. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 40. С. 533–547.
3. Гусев В. Ісламський екстремізм і фундаменталізм: історія та сучасність. *Сучасна українська політика*. 2010. Вип. 19. С. 1–15.
4. В Афганістані тисячі артефактів опинилися під загрозою знищення талібами. *ZN.UA*. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/v-afhanistanitisjachi-artefaktiv-opinilisja-pid-zahrozoju-znishchennja-talibami.html>
5. Виведення військ з Афганістану стало найбільш ризикованим кроком Байдена. *BBC. ZN.UA*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/vivedennja-vijsk-zafhanistanu-stalo-najbilsh-rizikovanim-krokom-bajdena-bbc.html>
6. Економічний крах, вибіркова амністія та зневага до прав жінок: як рік влади Талібану змінив Афганістан. *Суспільне*. 2022. URL: <https://suspilne.media/271633-ekonomicnij-krah-vibirkova-amnistia-ta-znevagado-prav-zinok-ak-rik-vladi-talibanu-zminiv-afganistan/>
7. Катенар О. Ф. *НАТО та протидія тероризму*. Рига: Коледж оборони НАТО, 2016. 52 с.
8. Косюк О. М. Медіація афганських подій після встановлення режиму Талібану (2021–2021). *Вчені записки ТНУ*. 2022. Т. 33 (72), № 5, ч. 2. С. 225–232.
9. Кінець окупації і пуштунвалі – давній кодекс честі... *AR25*. URL: <https://www.ar25.org/article/kines-okupaciyi-i-pushtunvali>.

10. Лимар В. В. Відродження Ісламського Емірату Афганістану. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 69–76.
11. Мирний договір між США і Талібаном: що це означає. *Hromadske Radio*. URL: <https://hromadske.radio/publications/myrnyy-dohovir-mizh-ssha-i-talibanom-shcho-tse-oznachaie>
12. Президент Афганістану покинув країну. ЗМІ. *LB.ua*. 15.08.2021. URL: https://lb.ua/world/2021/08/15/491711_prezident_afganistanu_pokinuv.html
13. США і ЄС закликають до відновлення мирних переговорів в Афганістані. *ZN.UA*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/ssha-i-jes-zaklikajut-dovidnovlennja-mirnih-perehovoriv-v-afhanistani.html>
14. Таліби заборонили музику в Афганістані. *ZN.UA*. 2021. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/taliby-zaboronili-muziku-v-afhanistani.html>
15. Талібан і таліби: хто вони такі. *BBC NEWS Україна*. 16.08.2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58221700>
16. Шачковська Л. С., Байкулов Ш. Ісламський екстремізм та міжнародний тероризм як загроза для сучасного світу. *Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру: міждисциплінарний науковий збірник*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. Вип. 1, ч. II. С. 84–90.
17. Ямпольська Л. Полікультурність як конфліктогенний фактор міжетнічних відносин Афганістану в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. *Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в*
18. Afghanistan's Security Challenges under the Taliban. *International Crisis Group*. URL: <https://www.crisisgroup.org/asia-pacific/afghanistan/326-afghanistans-security-challenges-under-taliban>
19. Afghan Women and the Taliban: An Exploratory Assessment URL: https://www.researchgate.net/publication/285547104_Afghan_Women_and_the_Taliban_An_Exploratory_Assessment.

20. Afsar S. A., Samples C. A. *The Evolution of the Taliban*. Monterey: Naval Postgraduate School, 2008. 201 p. URL: <https://doi.org/10.47264/idea.lassij/3.1.7>
21. Afsar S., Samples C., Wood T. The Taliban: An Organizational Analysis. *Military Review*. 2008. URL: <https://doi.org/10.47264/idea.lassij/3.1.7>
22. Al-Jazeera. Why have Pakistan's ties with the Afghan Taliban turned frigid? 28.12.2024. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/12/28/analysis-why-have-pakistans-ties-with-the-afghan-taliban-turned-frigid>.
23. Arab News. UN calls on Taliban to lift ban on Afghan women in its offices. 8.12.2025. URL: <https://www.arabnews.com/node/2625420/world>
24. Atran S. A question of honour. *Asian Journal of Social Science*. 2010. URL: https://hal.science/ijn_00505373/document
25. Azizi A. K. Afghanistan–Pakistan Relation and Its Implication on Regional Geopolitics. 2019. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3419449
26. India is seeking a reset in relations with the Taliban – can the rapprochement last? *Chatham House*. URL: <https://www.chathamhouse.org/2025/10/india-seeking-reset-relations-taliban-can-rapprochement-last>
27. Bibi M., Muzaffar M. The Rise of Talibanю. *Pakistan Social Sciences Review*. 2023. URL: <https://ojs.pssr.org.pk/journal/article/download/652/493/1052>
28. Banerjee, S. The resurgence of the Pakistani Taliban-implications for Afghanistan-Pakistan relations. *PRIF BLOG*. 21 Jan. 2025. URL: <https://blog.prif.org/2025/01/21/the-resurgence-of-the-pakistani-taliban-implications-for-afghanistan-pakistan-relations/>
29. BBC News. Afghanistan news: BBC article. 14.03.2013. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-24466791>
30. BBC News. The Taliban banned Afghan girls from school. 2025. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cy8qdq17p4eo>

31. Country Guidance: Afghanistan. Luxembourg: European Union Agency for Asylum (EUAA), 2021. URL: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Country_Guidance_Afghanistan_2021.pdf
32. Fishstein P., Wilder A. Winning hearts and minds? Examining the relationship between aid and security in Afghanistan. *Development and Change*. 2016. Vol. 47, No. 6. P. 1412–1433. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/dech.12276>
33. Ghufran N. The Taliban and the civil war entanglement in Afghanistan. *Asian Survey*. 2001. Vol. 41, No. 3. P. 462–487. URL: <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/14218792.PDF>
34. Giustozzi A. *How Tribal Are the Taleban?* London: CSRC, 2010. URL: <https://www.afghanistan-analysts.org/wp-content/uploads/downloads/2012/10/20100624TR-HowTribalAretheTaleban-FINAL.pdf>
35. Global Nation. Pakistani Taliban kill six soldiers. 09.12.2025. URL: <https://globalnation.inquirer.net/301971/pakistani-taliban-kill-six-soldiers-incheckpoint-attack>
36. Gross M. T. *Digest of Middle East Studies*. 2008. URL: <https://scispace.com/journals/digest-of-middle-east-studies-1gg1asni/2008>
37. Grossman M. Talking to the Taliban. *PRISM*. 2014. URL: <https://www.jstor.org/stable/26549750>
38. Gul A. *The Myth of the Taliban–ISI Connection*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute (SSI). 2011. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/117472/dp%2018.pdf>
39. Harpviken K. B. The transnationalization of the Taliban. *International Area Studies Review*. 2012. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2233865912460387>

40. Hozyainova A. *Sharia and Women's Rights in Afghanistan*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace (USIP), 2014. URL: <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/usip/0031263/index.html>
41. Human Rights Watch. *Humanity Denied*. 2001. URL: <https://www.hrw.org/reports/2001/afghan3/afgwr1001-01.htm>
42. Human Rights Watch. *Afghanistan: Human Rights in Afghanistan – 2001 Update*. URL: <https://www.hrw.org/reports/2001/afghanistan/>
43. Idrees M., Naazer M. A. Pak-Afghan relations. *Journal of Humanities, Social and Management Sciences (JHSMS)*. 2022. URL: <https://ideapublishers.org/index.php/jhsms/article/view/630>
44. Kabul explosions raise fresh tension. *The New York Times*. 10 Oct. 2025. URL: <https://www.nytimes.com/2025/10/10/world/asia/kabul-explosions-india-pakistan.html>
45. Khan M. A. M. Pakistan–Afghanistan Relations. *NDU Journal*. 2025. URL: <https://ndujournal.ndu.edu.pk/site/article/view/227>
46. King A. Why did the Taliban win? *Journal of Strategic Studies*. 2022. URL: <https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/164411/1/WRAP-why-did-the-Taliban-win-King-2022.pdf>
47. Kuehn F. Taliban history of war and peace. *Accord*. URL: <https://www.c-r.org/accord/afghanistan/taliban-history-war-and-peace-afghanistan>
48. Laub Z., Maizland L. Timeline: The U.S. War in Afghanistan. *Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>
49. Maley W. *The Foreign Policy of the Taliban*. New York : Council on Foreign Relations (CFR), 2000. URL: <https://www.cfr.org/report/foreign-policy-taliban>
50. Mazzetti M. Mullah Muhammad Omar dies// *The New York Times*. 31 July 2015.

URL: <https://www.nytimes.com/2015/07/31/world/asia/mullah-muhammad-omar-taliban-leader-afghanistan-dies.html>

51. Misra A. The Taliban, radical Islam. *Third World Quarterly*. 2002. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436590220138349>

52. Mohammad Omar. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Mohammad-Omar>

53. ODI. *Rebel rule of law*. 2024. URL: <https://odi.org/en/publications/rebel-rule-of-law-taliban-courts-in-the-west-and-north-west-of-afghanistan/>

54. Pienaar J. U.S. withdraws last troops. *BBC News*. 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-57714808>

55. Picturing Afghan Women: A Content Analysis of AP Wire Photographs During the Taliban Regime and After the Fall of the Taliban Regime
URL: https://www.researchgate.net/publication/239431728_Picturing_Afghan_Women_A_Content_Analysis_of_AP_Wire_Photos_During_the_Taliban_Regime_and_After_the_Fall_of_the_Taliban_Regime

56. Powell E. J., Paldino J. Taliban, constitutionalism. *Cambridge University Press*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/global-constitutionalism>

57. Resurgence of the Pakistani Taliban: implications for Afghanistan–Pakistan relations. *PRIF Blog*. 21 Jan. 2025. URL: <https://blog.prif.org/2025/01/21/the-resurgence-of-the-pakistani-taliban-implications-for-afghanistan-pakistan-relations/>

58. Rashid H. Pakistan and the Afghan Taliban avoid deeper war. *The Conversation*. 2025. URL: <https://theconversation.com/pakistan-and-the-afghan-taliban-avoid-a-deeper-war-for-now-but-how-long-can-the-peace-hold-267843>

59. Rehman A. Quetta Shura. *Pakistan Journal of International Affairs*. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/361734704_Quetta_Shura_Revival_of_Taliban_in_Afghanistan

60. Rubin M. Who is responsible for the Taliban? *Middle East Review of International Affairs* (MERIA). 2002. URL: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria02_rum01.html
61. Ruttig T. The Taliban's Foreign Policy. *Routledge Handbook of Asian Borderlands* 2018. URL: <https://sk.sagepub.com/hnbk/edvol/the-sage-handbook-of-asian-foreign-policy-2v/chpt/41-afghanistans-foreign-policy>
62. Safi N., Anwari P., Safi H. Afghanistan's health system under the Taliban: key challenges. *The Lancet*. 2022. Vol. 400, № 10359. P. 1179–1180. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(22\)01806-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(22)01806-2/fulltext)
63. Semple M. The Taliban in 2024. *Stability*. 2014. *Stability*. 2024. URL: <https://stabilityjournal.org/articles/sta.eh>
64. Semple M., Farrell T., Lieven A., Chaudhuri R. *Taliban Perspectives on Reconciliation*. London: Royal United Services Institute (RUSI), 2012. URL: <https://scholars.latrobe.edu.au/tgfarrell/publications>
65. Sengupta S. U.S. Taliban deal unveiled. *The New York Times*. 29 Feb. 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/02/29/world/asia/ustalibanddeal.html>
66. Sharifi A. *The Taliban in Afghanistan*. Turin : United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), 2022. URL: <https://unicri.org/Publication/Taliban-Afghanistan-Assessing-New-Threats>
67. Terpstra N. Rebel governance. *Small Wars & Insurgencies*. 2020. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09592318.2020.1757916>
68. The Judiciary and the Rule of Law in Afghanistan. *Judicature*. *Duke Law*. URL: <https://judicature.duke.edu/articles/the-judiciary-and-the-rule-of-law-in-afghanistan>
69. The Taliban Has Reached a New Low. *The New York Times*. 09 Sept. 2024. URL: <https://www.nytimes.com/2024/09/09/opinion/taliban-afghansitan-gender-apartheid.html>

70. UN Security Council condemns Taliban. *The New York Times*. 27 Apr. 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/04/27/world/asia/un-security-council-condemns-taliban.htm>
71. UNAMA. *Protection of Civilians in Armed Conflict: 2020*. Kabul, 2021. URL: <https://unama.unmissions.org/en/reports-protection-civilians-armed-conflict>
72. United Nations Department of Operational Support. *TPP Overview* URL: <https://operationalsupport.un.org/en/tpp-overview>
73. United Nations. Taliban's decree banning Afghan women. *UN News*. 2022. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/12/1132082>
74. War in Afghanistan. *Global Conflict Tracker*. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/war-afghanistan>
75. Waldman M. *Dangerous Liaisons with the Afghan Taliban*. Washington, D. C.: United States Institute of Peace (USIP), 2010. URL: http://catalog.gpo.gov/F/?func=direct&doc_number=000864771&format=999
76. Watkins A. *Taliban Fragmentation*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace (USIP), 2020. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep24933.1>
77. What West can do now in a Taliban-ruled Afghanistan. *ChathamHouse*. 2025. URL: <https://www.chathamhouse.org/2025/02/what-west-can-do-now-taliban-ruled-afghanistan>
78. World Bank. *Afghanistan Development Update*. 2022. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d7d49962c0c44fd6bb9ba3bfe1b6de1f-0310062022/original/Afghanistan-Development-Update-October-2022.pdf>